

izročilu. Predvsem pa si moramo biti na jasnem, da prisega prič sama nikakor še ni porok resničnosti izpovedi.⁸⁰

Protestni protokol odvetnika in notarja dr. Blaža Crobatha.

Dr. Milan škerlj.

I. Uvod. 1. Ob pregledovanju makulturnega papirja v vevški papirnici se je našel v začetku poletja l. 1944 foliant brez platnic, ki se je zdel g. ing. J. Krisperju dovolj zanimiv, da ga je rešil mlina in pokazal diplom. pravniku g. J. Kosmini. Ta ga je prinesel v knjižnico pravne fakultete, kjer se je ugotovilo, da gre za zbirko meničnih protestov iz pisarne ljubljanskega dvornega in sodnega advokata, c. kr. zapriseženega javnega notarja dr. Blaža Crobatha. Knjiga se je uvrstila v knjižnico seminarja za prometno pravo in vpisala dne 12. junija s št. Inv. II—331.¹

indica. Zato se pa z njo več ali manj bavijo tudi vsi kriminalisti. Zlasti moramo omeniti graškega profesorja E. Seeliga, ki se ukvarja s poskusi registrirati naše podzavestne reakcije. Prim. njegovo razpravo *Die Registrierung unwillkürlicher Ausdrucksbewegungen als forensisch-psychodiagnostische Methode*, v *Ztsch. f. ang. Psychologie*, 28, 1927, s. 45. Gross-Seelig, op. cit. ss. 179. 3. Končno moramo omeniti še hipnozo. Za sodno prakso ima hipnoza malo pomena. Kajti zoper svojo voljo se nihče ne more ali vsaj zelo težko hipnotizirati, da bi nato v hipnotičnem stanju kaj izpovedal proti svoji volji o dejanskem stanju zločina. Razen tega laž tudi v hipnotičnem stanju ni izključena. — Wagner-Jauregg, Hofmann Habrda, 10. Aufl. II, s. 112. pravi: „Die Angaben Hypnotisierter sind nicht zu verwerfen, da der Verbrecher, auch der Geisteskranke, in der Hypnose ein ebensolcher Lügner und Betrüger ist, wie er ausserhalb derselben, dabei können aber auch durch ungeschickte Fragen Selbstanklagen in Betäubte hinein suggeriert werden“. Gl. tudi Forel, op. cit. s. 97. O pravnem vprašanju dopustnosti hipnoze v kazenskem postopku gl. Wulffen, *Kriminalpsychologie*, 1926, s. 115. Hellwig, s. 204. 207. Oba jo dopuščata, če se ne vrši proti volji obtoženca ali priče. Proti uporabi je Lohsing, op. cit., s. 341, ki pravi: „Überhaupt ist es verboten, Zeugen zu überlisten; aus diesem Grunde kann für die Hypnose sowie für die sog. psychologische Tatbestandsdiagnostik in Rahmen des geltenden Rechts kein Platz sein.“

⁸⁰ O vprašanju smotrnosti prisege v kazenskem postopanju gl. Gmelin, op. cit. ss. 33. — Schopenhauer, *Parerga und Paralipomena*, Über Religion, pravi: „Der Eid ist die metaphysische Eselsbrücke der Juristen: sie sollten sie so selten, als irgend möglich, betreten.“ (Gl. izdajo Grossherzog Wilhelm Ernst Ausgabe, V, Inselverlag, s. 384).

¹ Generalni tajnik in ravnatelj „Združenih papirnic d. d.“ g. dr. Ciril Pavlin je ljubeznivo dovolil, da knjiga ostane pravni fakulteti

Najprej sem poskusil dognati, odkod bi bila knjiga prišla v tovarno. To se mi je zdelo važno zlasti zato, ker se knjiga začne kar sredi koledarskega leta in tudi ne morda z začetkom Crobathovega odvetnikovanja (v l. 1833), marveč okroglo osem let pozneje. Tudi je bilo čudno, da so bili protesti prvi čas tako redki. Dalo se je misliti, da knjiga ni prva zbirka Crobathovih protestov, in pa da dr. Crobath vsaj prvi čas ni bil edini protestni notar v Ljubljani. V enem in drugem primeru se je zdelo mogoče, da se še nahaja v Ljubljani ali starejša zbirka Crobathovih ali zbirka protestov drugega notarja ali celo oboje.

Iskal sem pri okrožnem sodišču, pri notarski, pri odvetniški zbornici. Odgovor je bil povsod nikalen in tako utemeljen, da se lahko zanesljivo reče, da knjiga ni prišla iz njihovih arhivov ali registratur in da tam ni še druge.² Pri ti priliki me je opozoril predsednik notarske zbornice g. dr. A. Kuhar, da bi kazalo poizvedovati v starih hišah v Križevniški ulici, kjer so stanovali dr. Crobath in Pesjakovi, v katerih hišo se je omožila Crobathova hči. G. prof. dr. J. Polec pa me je opozoril na studijo prof. dr. F. Kidriča „Prešernove odklonjene prošnje za advokaturo“ (Razprave III, ki jih je izdalo Znanstveno društvo za humanistične vede l. 1926). Ravnal sem se po obeh nasvetih. Začel sem v Križevniški ulici. Povsod sem našel živo zanimanje, brez ozira na stan, poklic, spol in starost, zlasti ko sem omenjal, da je dva protesta — št. 21 in 82 — skoraj čisto gotovo prepisal takratni Crobathov koncipijent dr. France Prešeren.³ Eden me je pošiljal k drugemu in tako sem obiskal hiše št. 5 do 8 in 14, našel pa nisem najmanjše sledi, da bi bila knjiga iz katere od njih prišla v Vevče, in ali je v kateri teh hiš sploh bila ali še je podobna knjiga. Tudi v Vevčah, kamor se je po nalogu g. dr. Cirila Pavlina takoj naročila posebna pažnja, se ni našlo nič več. V imenovani Kidričevi studiji seveda ni bilo pričakovati neposredne pomoči, toda v nji so navedeni spisi iz sodne registrature, po

Njemu in obema imenovanima gospodoma gre torej hvala za zanimivo obogatitev knjižnice.

² Ker se je notariat v sedanjem smislu pri nas uvedel šele l. 1850, nimata ne okrožno sodišče ne notarska zbornica starejših notarskih spisov. Tudi odvetniška zbornica, kjer sem vprašal, ker je bil dr. Crobath v prvi vrsti odvetnik in le v postranski funkciji menični ali protestni notar, ne hrani spisov te vrste. Spisi protestnih notarjev se torej po njihovi smrti menda niso ohranili na nobenem javnem mestu. Morda jih je prevzel notarjev naslednik? Odredb o tem nisem našel nikjer.

³ Tako menita gg. dr. Kuhar in upravnik vseučiliške knjižnice dr. J. Šlebinger. Povsem točno pa se istovetnost pisave trenutno ne da dognati, ker je nedvomno pristno gradivo za primerjavo tako v vseučiliški knjižnici kakor v Narodnem muzeju danes varno spravljeno in komaj pristopno. Slovstveno važna ta najdba pač ni.

katerih bi se morda dalo dognati, odklej je bil dr. Crobath protestni notar in ali je bil poleg njega še kdo drugi. Iskal sem te spise, dosegel sem pa zaenkrat samo predsedstveni vpisnik — Präsidialexhibitenprotokoll — za l. 1828—1850. Za naše vprašanje bi mogli imeti kaj pomena v njem navedeni spisi št. 150/1843; št. 3, 41, 72/1844; št. 94/1845; št. 73, 77/1848; št. 73/1848 se očitno tiče Crobathove smrti in s št. 77/1848 je imenovan njegov naslednik; ostali navedeni spisi so le v bolj daljni zvezi s protestnim notariatom: do konca septembra so bili nepristopni ti in vsi drugi v Kidričevi razpravi imenovani spisi, od katerih bi utegnil biti najvažnejši zveženj II C 53.⁴ Razen iz teh spisov bi k rešitvi vprašanja morda pripomogli pravdni spisi tedanjega deželnega kot merkantilnega sodišča, če so namreč — malo verjetno — v njih še ohranjeni ali vsaj v sodbah podrobno citirani menični protesti; tudi do teh spisov doslej ni bilo moči.

2. Tako je nastalo vprašanje, ali obdelati najdeno gradivo sedaj ali čakati, da bo moči proučiti navedene spise. Odločil sem se za prvo. Najdeno gradivo daje dokaj dobro in popolno sliko meničnega poslovanja v Ljubljani pred 100 leti. Da bi se po teh spisih res našle še druge zbirke protestov, je po brezuspešnosti dosedanjega iskanja malo verjetno; v najugodnejšem primeru bi le uspelo ugotoviti, kdo je bil pred Crobathom ali obenem z njim protestni notar, s čimer ni že najdena njegova zbirka protestov. Po drugi strani pa se je dandanašnji bati, da vsak hip neobdelano propade še to, kar imamo.^{4a}

II. Zunanja stran. 3. Knjiga obsega 256 listov močnega, lepega papirja v veličini cele pole. Listi so golice za menične proteste, ki so lahko služile za napravo izvirnikov in za napravo prepisov, vezane v knjigo so bile lahko „posebni protokol“, ki ga je po čl. XII takrat pri nas veljavnega „Obnovljenega meničnega patenta, vsebujočega menični red za kr. češke, dolnje- in notranjeavstrijske dedne dežele — — — z dne 1. oktobra 1765“ (dalje m. r. in rimska številka člena) moral imeti notar „über alle wegen

⁴ Pri sodišču so se zbog gradnje zaklonišča spisi stare registrature preložili in čisto fizično ni bilo moči do njih, dokler se ne bi zopet spravili v pregleden red.

^{4a} Šele novembra me je pozval ravnatelj zemljiške knjige g. Kustrin, ki upravlja staro registraturo in mi je šel na roko kolikor je le mogel, naj pridem pogledat. Skupaj sva ugotovila, da od zgoraj navedenih prezidialnih spisov edino spis št. 73/1848 pove nekaj novega: poleg dor.-ja Crobatha je bil protestni notar advokat Dr. Kavčič, ob času Crobathove smrti poslanec v državnem zboru. Drugi pri Kidriču imenovani spisi so v Državnem arhivu pri Narodnem muzeju; tudi spisi o meničnih pravnih so tam. V Narodnem muzeju so arhivski spisi danes tudi nepristopni, ker v zaklonišču.

der nicht beschehenen Acceptation⁵ protestierte Wechselbriefe“. Popisanih je 198 listov, ki so šteti od 1 do 121 in od 123 do 199; številka 122 je preskočena, pač po pomoti. Ko sem knjigo dobil v roke, ni imela platnic, videlo se je pa, da je morala biti jako čvrsto povezana. Vrvce vezave so bile videti precej sveže prerezane.⁶ Na vsakem listu je zapisan prepis po enega protesta, prvi z dne 25. avg. 1841, poslednji z dne 8. jul. 1848, par dni pred Crobathovo smrtjo. Le nekaj prvih listov je neznatno oškodovanih ob spodnjem robu in na št. 170 je odtrgan gornji vogal, sicer ni oškodb. Črnilo ni enako temno, ponekod ali spočetka rjavkasto ali obledelo.

Prednja stran golice je taka:

Fol. Nr.

Wechselprotest.
cesarski orel

Auf Begehren (dve vrsti) habe ich den am Ende dieses Protestes abbeschriebenen Wechsel (kakih 6 vrst) Daher ha vorerwähnt zur Erhaltung und der Rechte der allfälligen Mitinteressenten, um sich gegen alle und jede, die diesfalls verbunden sind, sowohl wegen nicht geschehener als auch wegen Zinsen, Schäden, Kosten, Rück- und Widerwechsel, nach Wechselrecht erhöhen zu können, durch mich protestieren und die gegenwärtige Urkunde ausstellen lassen.

Laibach am

Der Rechte Doctor, Hof- und
Notarski znak⁷ Gerichtsadvokat, dann k. k. be-
eideter öffentlicher Notar

⁵ Zdi se, da nikoli ni bilo dvoma, da treba vpisati tudi vse druge proteste. Prim. Wagner, Kritisches Handbuch des in den österreichisch-deutschen Staaten geltenden Wechselrechtes, II, str. 469, III, str. 209, 210; Neupauer, Das österreichische Wechselrecht, str. 101; Sonnleithner, Lehrbuch des österreichischen Handels- u. Wechselrechtes, 2. izd., str. 250; Kalessa, Handbuch des österreichischen Wechselrechtes, str. 65.

⁶ Najbrže je bilo nekomu do platnic. Morda lepo svinjsko usnje? Zato nisem poslušal sveta, naj po dnevnikih iščem tistega, ki je knjigo „poslal“ v Vevče. Tudi če je „nedolžen“, bi se najbrže ne javil, ker bi se bal blamaže.

⁷ Notar je moral imeti svoj znak, Crobathov znak je bil krog, ob čigar robu je bil napis „Dor B. Crobath, Hof- u. Gerichts-Advocat u. k. k. oeffentl. Notaer“, v sredi stilizirana slika palme, pod njo „Justus ut palma florebit. Ps. 91.“ Kar se tiče meničnih notarjev, njihovih listin in njihovih znakov, prim. § 112 obč. sod. reda 1. maja 1781; dv. dekrete 10. dec. 1787, 9. jun. 1821, zb. pr. sod. zak. št. 754; 3. jan. 1788, zb. pr. sod. zak. št. 760; 9. jun. 1821, zb. pr. sod. zak. št. 1766; 14. feb. 1824, zb. pr. sod. zak. št. 1989; 20. dec. 1842, zb. pr. sod. zak. št. 662; po dv. dek. 3. jan.

Dass Herr Doctor Blasius Crobath, beeideter öffentlicher Notar allhier und dessen obige Unterschrift echt sey, bezeugen wir öffentliche Handelsleute. Geschehen wie oben.⁸

Da je knjiga res bila Crobathov protestni register,⁹ ni dvoma, dasi knjiga ni prešita z vrstico in zapečatená po merkantilnem sodišču, kakor omenja Sonnleithner l. c. str. 250, ne da bi se opiral na zakon, niti ni videti, da bi jo bilo kdaj pregledalo menično sodišče, kakor naj bi bilo od časa do časa po dv. dekr. 20. jan. 1798, na katerega se sklicuje Kalessa str. 65. Čemu bi bil sicer notar imel tako solidno, čvrsto opremljeno knjigo, v katero so se, to se vidi po različnih pisavah, sproti prepisovali izvirniki protestov?¹⁰ Čvrsta vezava je pač nadomestovala vrstico, „od časa do časa“ je pa povsem odvisno od zaupanja in ugleda, ki ga žživa notar pri sodišču.

4. Omenjena overovitev notarjevega podpisa, t. j. podpisi trgovcev, se v protestni register ni prepisovala. Overovitev sama v prepisu res ni bila potrebna, toda čudno je, da se podpisi trgovcev kot del izvirnika niso prepisovali z „m. p.“, kakor se je notarjev podpis. Morda se je ta z zakonom ne predpisana overovitev jela opuščati tudi v izvirniku, sama tiskana klavzula pa je ostala?

Bolj čudno še in znatnega praktičnega pomena je bilo, da notarjev podpis ni kril niti v izvirniku protesta točnosti prepisa protestirane menice, kajti menica se ni prepisovala v besedilu protesta, marveč na prazni zadnji strani protestne listine, kjer se pa ni ponovil notarjev podpis.¹¹ V prepisih bi bilo najbrže

1788, zb. pr. sod. zak. št. 760, mora deželno oblastvo voditi zapisnik o postavljenih notarjih in v njem zabeležiti notarski znak in pečat, ki si ga izbere notar. Wagner III., str. 250 in sl. navaja, da je notarski znak lahko pečat ali odtisk štampljke, najčešče pa kar s tiskarskim črnilom natisnjen. Sonnleithner str. 246: „notarski znak sestoji iz znaka — Sinnbild — in gesla in je protokoliran ob enem z notarjevim podpisom pri vrhovnem sodišču in pri deželnem oblastvu“.

⁸ Ta zanimiva overovitev ni bila predpisana s kako zakonsko odredbo, ustrezala je pa običaju, češ v poslovnem svetu so podpisi trgovcev bolj znani kot podpisi notarjev. Gl. Wagner III., str. 251, Sonnleithner str. 246, Kalessa str. 67.

⁹ Tako bi rekli danes; zakon govori o „ein besonderes Protocollum“, Wagner in Neupauer o „Protestbücher“, Sonnleithner o „Notariatsprotokoll“.

¹⁰ Tako je pač prišlo, da je v naglici — ker je stranka čakala na izvirnik — dva protesta prepisal koncipijent dr. Prešeren, 4. okt. 1845 in 16. sept. 1845, saj je dva (št. 5 in 6) prepisal menda celo dr. Crobath sam.

¹¹ Ta nedostatek je grajal že Wagner III., str. 216 sl.; prim. naše vzorce protestov v uredbi 25. okt. 1929, Ur. l. 441. Wagner se tudi zglečuje nad zastarelim kurialnim slogom tedanjih protestov, vendar je Crobathovo besedilo že novodobnejše od tistega, ki ga kritikuje Wagner. Pomniti pa treba, da protest v starejši dobi ni bil zgolj dokazna

manj nejasnosti in morda celo netočnosti, ako bi bil notar na izvirniku protesta moral potrjevati točnost prepisov. — Menica je često ugotovljena ne samo s prepisom na hrbtu protestne listine, marveč tudi na nje licu, na pr. (št. 5): „Po zahtevi g. N. N., žiratarja g.-a X-a, sem na koncu protokola prepisano menico, ki jo je potegnil g. Y v korist g.-a Z-a... in izdal na trasata V-a v Ljubljani...“, ali (št. 7) „... prepisano menico z dne 14. avg. 1842, dospelo 31. okt. 1842, za 200 gl., ki je potegnjena na g.-a X-a v Y in za plačilo domicilovana pri g.-u Z-u v Ljubljani...“ in mnogo drugih; v takih primerih je lahko ugotoviti ali določen protest res spada k prepisani menici. Vendar je precej protestov, kjer take poistovetitve ni, na pr. št. 10, 13, 21, 28, 29, 31, 40 itd., in v takih primerih bi se lahko pojavil sum, ali se določni protest res tiče prepisane menice. Tako je v št. 126 bila na hrbtu najprej prepisana menica, ki spada k št. 125, potem je prečrtana in napisana druga, protestirana isti dan; v št. 145 sličen primer, toda oba protesta niti nista od istega dne. Najbrže je prepisovalec obrnil dva lista knjige mesto samo enega. Dvomi bi zlasti nastali, če se je približno v istem času protestiralo po zahtevi istega protestanta po več menic, na pr. št. 18 in 19; 126, 127 in 128; št. 161, 162 in 163.

5. Podpisoval se dr. Crobath ni vedno enako: Dor. Blasius Crobath, Dr Blas. Crobath (dvakrat lastnoročno), Dor. Crobath, Dr. Blas. Crobath, D. Blasius Crobath, Blasius Crobath, Blas. Crobath, D. Crobath, dvakrat pa je podpis vsaj v prepisu izostal (št. 84, 198). Kakšen pomen je imela položitev podpisa pri Vrhovnem sodišču in pri deželnem oblastvu?! Da v prepisih podpis ni svojeroden, je označeno z „m. p.“, da pa tudi brez tega dostavka podpisa v št. 176, 177 nista svojerodna, to se vidi ob primerjavi s št. 5 in 6, kjer sta podpisa nedvomno svojerodna.

6. Popravki, prečrtavanja, dopolnitve niso redki; nekatere dopolnitve so bile potrebne zbog razvrstitve prostora v golici, navadno pa gre za popravilo pomot in hib. Črtanje, popravke, dopolnitve sem našel v več kot 60 menicah ali protestih. Kljub temu, da je očitno nekdo primerjal prepise z izvirniki, so pa še ostajale napake, zlasti se je neredko različno pisalo ime, na pr. št. 56, 75, 118, 127, 141 in dr., v št. 180 sta zamenjana izraza domicilat in domicilant in v št. 166 je iz imena Pokorni v menici nastal v protestu Pokornek itd. Točnost res ni bila taka, kakršno danes vežemo s pojmom notarja.

listina, marveč se mu je pripisoval pomen pridržka pravic, ki izvirajo iz menic, prim. Grünhut, Wechselrecht, I. str. 168, op. 52, Neupauer, str. 100. — Izraza Widerwechsel nisem našel ne v novejši ne v starejši literaturi, ki mi je bila na razpolago, zdi se da se je prenašal od davnih časov iz golice v golico.

III. Časovna razdelitev protestov. 7. Protestov je bilo l. 1841: 2 — v avgustu —; l. 1842: 5; l. 1843: 19; l. 1844: 38; l. 1845: 32; l. 1846: 43; l. 1847: 39, l. 1848 do 8. julija: 19. Po teh številih je razumljivo, da je mogel menični notar biti le kdo, ki je poglavito živel od drugih dohodkov. Ali je število veliko ali majhno v razmerju s številom vseh menic, ki so tisti čas imele za plačilni kraj Ljubljano, ne morem reči. Povsem nepojasnjena so zaenkrat nizka števila v l. 1841, 1842 in tudi še 1845. Razen možnosti, da je bil tisti čas v Ljubljani še en menični notar, ki je potem odpadel, bi bilo mogoče, da mu je dr. Crobath prevzel protestno prakso. Ali pa je l. 1844 nastala gospodarska kriza, ki bi bila pomnožila število protestov in trajala več let? Zakon je bil ves čas isti; povečanja števila bi bilo pričakovati zlasti v nemirnem letu 1848, toda v njega prvi polovici je bilo manj protestov kot prejšnja leta, l. 1844: 24, l. 1846: 21, l. 1847: 31, l. 1848 le 15. Po mesecih ni izrazite tendence: 15, 13, 17, 15, 18, 25, 16, 12, 16, 20, 18, 13. Menda je skupno število premajhno, da bi se odkrivalo kako jasno valovanje. Iste menice se tičejo protesti št. 1 in 2 (zaradi plačila in kot nasledek intervencije), št. 25 in 27, 48 in 50, 104 in 110 (za sprejem in za plačilo), št. 54 in 55 (oba za plačilo, prvi pri akceptantu, drugi pri trasantu), št. 156, 159 (oba za plačilo, prvi po indosatarju pri akceptantu, drugi, pač „nasprotni“, po remitentu — indosantu pri trasantu). Tako imamo 198 protestov k 192 menicam.

IV. Protestirane listine. 8. Listine, ki so se protestirale, so sicer v protestih vse označene kot menice, toda v resnici je pet od njih v svojem besedilu označenih kot nakaznice (Anweisung), in sicer št. 158, 161, 162, 163, 189. Prve štiri je izdal isti assignat, v protestu imenovan „izdatelj“, v treh primerih celo „izdatelj“ menice“, na istega assignata in na svoj ukaz in indosiral jih je istemu indosatarju, ki je potem dal napraviti protest zbog odbitega plačila; vse te štiri nakaznice so bile domicilirane pri izdatelju; po imenih sodeč, sta morala biti assignant in indosatar sorodnika, Anton in Karol Krisper. Peta nakaznica je bila izdana v Quedlinburgu na nekega Schmidta v Šiški neki firmi v Berlinu, ki jo je indosirala dunajski firmi Arnstein et Eskeles; ta jo je dala assignatu predložiti po znani ljubljanski „cukrarni“, ki je bila njena last, kajti notar ni protesta napravil v imenu „cukrarne“ marveč v imenu „gg. Arnstein in Eskeles lastnikov sladkorne rafinerije v Ljubljani“. Notar je s temi nakaznicami ravnal točno tako kakor da so menice in tudi jaz nadalje ne bom posebej razlikoval nakaznic od menic, dasi ne verujem, da so bile nakaznice v smislu m. r. XL in XLI, ki so se dajale in jemale namesto dospelega meničnega plačila; vsebina ne daje nobene opore

za tako domnevo in v kraju izdaje pete nakaznice razen tega naš menični red sploh ni veljal.

9. Od pravih menic je lastna samo št. 194; zdi se, da je to bila velika redkost, kajti dasi je povsem pravilno sestavljena, govori notar v protestu mirno o akceptantih namesto o izdajateljih — bila sta dva, zakonca. Vse druge menice so trate, med njimi skoraj tri četrtine (159) na lastni ukaz, kar kaže, da trasantu vsaj v trenutku ko je menico napisal čisto ni bilo toliko do olajšanja denarnega prometa kolikor do varnosti: da priveže dolžnika trasata z menično strogostjo. Trasirane lastne menice ni videti nobene, t. j. nikjer ni jasne istovetnosti trasata s trasantom; ni pa izključeno, da gre včasih vseeno za isto osebo, enkrat označeno z državljskim priimkom, enkrat s firmo; sumljive se mi v tem pogledu zde menice št. 142, 156 v zvezi s 159, 186.

10. Protesti so sestavljeni nemški, temeljnih menic pa je 27 italijanskih, ena (št. 22) je angleška. Od indosamentov je 33 italijanskih, 4 so francoski, eden angleški; jezik indosamenta ali akcepta neredko ni v skladu z jezikom temeljne menice (16 primerov). Prevod ni priložen nikjer niti ni govora o njem; očito so stranke in notar razumele jezike, ki so prišli v poštev pri določni menici. Da je pobotnica štirikrat izražena s „pour acquit“, pač ne šteje kot večjezičnost. Zanimiva je menica št. 28, ki se glasi: Trieste li 1te Juli 1845.

A zahlbar 1. Jänner 1844 pagate per questa prima di cambio all' ordine S. P. del Ihre Eigene. Valuta eintausend und achtundzwanzig Florins baierische Reichswährung ponendol in conto secondo l'avviso, Addio

Alla Signora Ausstellerin
Maria Gängler

Gustav Ebell m. p.
angenommen

Zdi se da signora Ausstellerin listine sploh ni podpisala, indosirala se listina tudi ni, in tako je notar napravil v imenu „gdčne Marije Gängler“ protest zoper akceptanta. Ta ni plačal, ker ni imel sredstev, obljubil pa je menico plačati do Cvetne nedelje, „wenn er in guter Ordnung befunden sein sollte“. Ali je hotel namigniti na oblične „posebnosti“ ali na temeljno razmerje? Vsekakor jezične posebnosti niso nikogar motile; nastale so deloma morda zato, ker se je italijanska golica izpolnila nemški.

V. Udeleženci. 11. Ženske so imele pasivno menično sposobnost kakor moški.¹² Res imamo tri ženske, ki so izdale 5 menic, 6 akceptantinj, eno indosantko, ki je indosirala dve menici. Tri

¹² M. r. VI, nekoliko sporno zbog m. r. VII; za žensko sposobnost tudi Wagner I, str. 282 sl., Neupauer str. 18, Sonnleithner str. 203 sl., Kalessa str. 22, 25.

so bile sopodpisnice s svojimi možmi. — Dasi na Kranjskem židje takrat načelno niso smeli prebivati — izjeme v glavnem Heimanni in Mayerji — je, po imenih sodeč, pri naših menicah bilo udeleženih precej židov, po večjem kot trasanti, zlasti na lastni ukaz, kot indosatarji in tudi kot indosanti, znatno redkeje kot akceptanti. Omenil bi še, da je v naših menicah tudi nekaj plemičev. Plemstvo pred 100 leti ni bilo samo potrebno denarja — akceptanti — ampak se je pojavljalo tudi kot trasant, remitent, indosatar, indosant. Da so plemiči imeli obrtna podjetja, se ne vidi samo iz precej številnih menic Auerspergove železarne na Dvoru, marveč tudi iz menice podjetja kneza Schwarzenberga, baronice Zois v Javorniku in verjetno tudi grofov G. in F. Eggerjev. Kar „plemenita“ je menica št. 129: izdatelj, remitent in prvi indosatar so plemeniti. Slednjič jo je dobil v roke plebejec, kateremu je plebejski akceptant ni plačal, češ da jo je plačal kar izdatelj.

12. Označevanje udeležencev, podpisi. Trasant, remitent, trasat, indosatar so redno označeni s krstnim imenom in priimkom, družbe s firmo; podpisi pa ne vsebujejo vedno imena in priimka, na pr. št. 109 samo priimek; krstno ime je često označeno samo z začetnico ali z začetnim zlogom. Jako pogosti so primeri, da se podpis ne strinja povsem s krstnim imenom ali celo s priimkom, kakor je označen v menici, t. j. akceptant se podpiše drugače kot je trasant imenoval trasata, indosant drugače kot je imenovan remitent ali indosatar, celo trasant menice na lastni ukaz je podpisan v indosamentu drugače. Posebno pogosto se rabijo krstna imena enkrat skrajšana, enkrat ne, n. pr. Joh. in Johann, Jos. in Josef, včasih samo J., Mich. in Michael, Ant. in Anton itd. Nekaj posebnih primerov: a) trasat — akceptant: št. 21 Pibernig - Pibernik; št. 31 Dr. Joh. Albert Paschali - Dr. Paschali; št. 71 D. A. Puppis - Domco Aug. Puppis; št. 134 Damjan Klantzher - Damian Klantscher in še 26 nadaljnjih primerov; trasant — remitent — indosant: št. 108 Anton Seiller et Co. - Ant. Sailler et Co; št. 147 Joh. Bapt. - Gio B., in še 6 primerov. — Priimek Scribe ali Skribe piše podpisnik sam v št. 195 Scribe in Skribe, v št. 67, 93, 94, 193 pa Skribe, stranke pišejo Skribe v št. 44, 47, 129, Scribe v št. 8, notar enkrat tako, drugič drugače. — Remitent ali indosatar - indosant n. pr. št. 69 Josef Blau et Sohn - Moises Blau et Sohn (!); št. 92 Gebrüder Sibits - Fratelli Sibich; št. 104 in 110 Amb. d' Et. Ralli - Amb. di Stefo Ralli, oba indosamenta francoska; — št. 139 Simon Heimann - M. Heimann in še 14 primerov. — Različno se pišejo tudi firme, prim. Laibacher vereinte Speditionen-Factorei (št. 42), „Vereinte Speditionenfactorei“ (št. 39, 108). Vereinte Speditionen Factorei“ (št. 48). „Factorey in Laibach“ v menici - „Speditionen-Factorey“ v protestu

št. 104, 110 itd.; ali: „K. k. priv. Laibacher Zuckerraffinerie“ ali „K. k. priv. Zuckerraffinerie in Laibach“, „La Raffinerie de sucre a Laibach“ (št. 14, 57, 63, 68, 119, 177, 189). V št. 151, 154 je podpis dan s čarami, ki jih je prepisovalec prerisal iz izvirnika protesta ali iz same menice; ker je imel podpis z židovsko pisavo samo pomen ročnega znaka — dv. dekr. 19. febr. 1846, zb. pr. sod. zak. št. 938 — gre najbrže za turško pisavo, sicer bi bil znak pač overjen vsaj s pričama; seveda, v št. 151 z latinico pristavljeno ime Rafael Bollack ne zveni turški.

Nerazumljiv je podpis indosamenta v št. 104, 110:

Für die Speditionsgesellschaft

P. Preinitsch e Petronio mp.

Josef Boccardi m. p.

Sohn.

Kdo je tu osebni podpisnik? Nikogar se zdi ni motil podpis (št. 72, v indosamentu):

pr. Ferdinand Graf von Egger

In Abwesenheit des Herrn Inspektors

C. J. Riedinger m. p.

dasi je bil pristavek o odsotnosti inspektorja, ki je očitno bil pravi pooblaščenec grofa Eggerja, k večjemu sposoben vzbuditi dvome o pravilnosti zastopanja po C. J. Riedingerju, kajti iz menice se njegova pravilnost ni dala ugotoviti.

Nemogoče je reči, koliko izmed vseh teh neskladnosti gre na rovaš netočnega prepisovanja, toda večina je taka, da pač niso samo prepisne hibe. Tedanji promet se nad njimi ni resno spotikal, sicer bi jih bilo gotovo mnogo manj; ali je bil vzrok „širokogrudnosti“ boljše medsebojno poznavanje prizadetih oseb ali manjša natančnost v prometu?

13. **Nepismenost.** Dvakrat se ni sam podpisal trasant, devetkrat trasat, na menici št. 33 sta bila nepismena oba.¹³ Nepismena oseba se je podkrižala, sodelovali sta s podpisom redno po dve priči (št. 33, 59, 64, 77, 85, 112, 115, 116, 182), včasih samo po ena (š. 76, 180, št. 33 v prolongacijskem zaznamku); ena od prič ali edina je pristavila ime tistega, ki se ni sam podpisal; včasih je bilo naglašeno, da je bila priča naprošena (št. 33, 59, 182), po večini pa ne.¹⁴ Nepismene stranke so bile iz Radovljice — strojar na irh —, Kočevja, Črnomlja, Mokronoga, Kleč, Gorenje vasi pri Kočevju, Doba, Šmartina (katerega?), Zg. Gameljnov,

¹³ Da bi trasat ali trasant ne mogli pisati v tolikih primerih, je povsem neverjetno.

¹⁴ V priči Jakobu Terdini, ki je podpisal nepismenega akceptanta v št. 64, moram spoznati svojega deda, gostilničarja v Ljubljani.

Dobrunj (Schubel vulgo Wampel), od Sv. Janeza (katerega? St. Johann Nr. 11). Menica je torej bila v rabi tudi na kmetih, po drugi strani so se tudi še v mestih našli nepismeni ljudje, toda redki so že bili, vsaj tisti, ki so se posluževali menice. Zunaj tedanje Kranjske je samo ena nepismena oseba podkrižala menico: v Cirknem. Po svoje značilno je, da je v št. 77, 85, 112 menico na lastni ukaz izdal Karel Pachner nepismenemu akceptantu od Sv. Janeza, iz Dobrunj, iz Gorenje vasi, ki sta mu pomagali isti priči, vse tri menice so bile domicilovane v Ljubljani, izdane pa baje ena v Varaždinu, dve na Reki, četrta po Pachnerju v Karlovcu izdana menica na nepismenega trasata iz Črnomlja je bila domicilovana pri eni od ljubljanskih prič, „njene“ priče pa so bile povsem drugi ljudje. Prav zanimivo bi bilo osvetliti posle tega izdatelja, njegovih nepismenih klientov in njegovih prič, kolikor bi se še dalo; za kraje izdaje prim. št. 17. — Zakaj je v št. 154, 159 pri akceptu s svojeročnim podpisom sopodpisana priča, se ne da reči; kdo jo je zahteval?

14. Primeri zastopstva niso redki. Zastopnik izda menico v št. 48, 121, 142 in 175 (?), indosira jo v 16 primerih, prolongira jo v št. 19. Izraženo je zastopstvo s „ppa“ ali „pp“ ali samo „p“. Podpisi zastopnikov so včasih zanimivi, v št. 176 indosira za trasanta — remitenta „per Abram Michlstädter Sohn Elias m. p.“, v št. 197 je indosament podpisan „P Santo Bianchi e Bernasconi Giacomo Figlio m. p.“ Bog ve, ali sta bila ta dva podpisa zastopnikov tako „po domače“ tudi protokolovana pri meničnem sodišču, prim. m. r. VIII. in XXVIII?

Tudi o zastopstvu firm „Laibacher vereinte Speditionsfactorei“ in „K. k. priv. Zuckerraffinerie in Laibach“ bi se dalo kaj reči, toda jasno je vsaj bilo, da poslujoča fizična oseba posluje za nefizičen pravni subjekt. Ni pa vedno jasno ali poslujoča oseba nastopa za sebe ali za k. k. priv. Fürstlich — ali Fürst von — Auerspergsche Eisenwarenfabrik“ na Dvoru pri Žužemberku, pri čemer nam tu ni treba reševati vprašanja, ali je bil nosilec podjetja poedinec knez Auersperg ali rudniška družba (Gewerkschaft), kakor bi sledilo ne iz menic, pač pa iz protesta št. 80. Menico št. 15 je podpisal W. Haerdtl, ne da bi bila tovarna v nji sploh omenjena, le ob robu, zunaj besedila je zapisano „K. k. priv. Fürst von Auerspergische Eisenwarenfabrik zu Hof in Illyrien.“ Iz protesta se vidi, da trasat ni hotel menice sprejeti, ker ni dobil sporočila od trasanta g.-a W. Haerdthla „respectively“... od k. k. in Hof. Iz temeljne menice št. 74 bi človek moral misliti, da jo je, na lastni ukaz, izdal W. Haerdtl kot zasebnik; kot migljaj, da je le ni izdal za svoj račun, bi se smel razumeti le izraz „all' ordine nostro proprio“, kajti zasebnik bi rekel „all' ordine mio proprio“. Toda v indosamentu je rečeno

takole: „Per noi all' ordine ... Hof li 13 genaro 1845. Direzione dell' i. r. priv. fabbrica di ferrarecce del Principe d' Auersperg. W. Haerdtl m. p.“ Ali je bila firma res tudi italijanski protokolirana, torej večjezična, ne vem, pa dvomim, toda kar se ni videlo iz temeljne menice, se je videlo iz indosamenta in je bilo potrjeno tudi v protestu, kjer je Haerdtl označen kot „firmant“ firme. Nasprotno bi se zdelo, da gre za privatni menici v št. 80, 81, kajti v njih se je Haerdtl sicer označil kot ravnatelj železarne, ne pa, da podpisuje za ravnateljstvo. Toda akceptant je tudi tu kakor v št. 74. Gius. di F^{co} Pessi na Reki. Skoro gotovo je šlo v vseh teh primerih in v št. 88 za menice, izdane na temelju kupčij železarne, ki ji je bil Haerdtl ravnatelj. Kdo je izdatelj menice št. 123 podpisane: „K. k. p. Eisenschnallen waren Fabrik J. Körözi“ m. p.? Zdi se, da je Körözi bil imetnik in ne samo zastopnik tovarne, kajti v protestu je rečeno, da je menica že plačana izdatelju Köröziju. Izdana je bila ta menica remitentu „Hochfürstl. v. Schwarzenbergsches Oberverwesamt“, indosament pa se glasi: „Für das hochf. amt an die Ordre Franz Stenkatz m. p.“ Tu se vidi, da je Stenkatz zastopnik, pa ne kake pravne osebe, marveč kneza Schwarzenberga, kajti „Oberverwesamt“ je bil pač le zasebnopraven upravni urad Schwarzenbergov. Iz podpisa v št. 58: pr. acquit. Jos. Liebischs Söhne Valduga m. p. se ne da reči, ali je bil Valduga nosilec ali zastopnik firme Jos. Liebischs Söhne; iz protesta se da sklepati, da drugo. Iz vsega pa se vidi, da je večkrat lahko nastal dvom, ali podpisnik zavezuje sebe ali drugega. Ali se je tak dvom kdaj izkoriščal v pravdi, ne vem, nikoli ga ni izkoriščal protestat za prerekanje legitimacije itd.

15. Osredotočitev meničnega prometa. Za današnjo osredotočitev meničnega prometa je v Ljubljani pred sto leti manjkalo kreditnih in denarnih zavodov. Bank, bolj banikirjev v današnjem smislu je bilo malo in zdi se, da niso niti približno tako globoko posegali v gospodarsko življenje, v kreditni in plačilni promet kakor danes. V vseh 192 menicah in nakaznicah je kot izdatelj, remitent, trasat (akceptant), domicilat, indosatar ali indosant, naslovljenec v sili ali intervenient imenovanih 377 različnih oseb in firm, od teh 273 le v po eni, 49 v po dveh, 18 v po treh, 14 v po štirih menicah. Trije so imenovani v po 5, pet v po 6, šest v po 7, dve v po 11, po ena v 9-, 10-, 12-, 13-, 15-, 20-, 26-ih menicah. O znatni osredotočitvi torej ni govora, tem manj, ker so posamezni primeri imenovanja iste osebe često ločeni po precejšnjih razdobjih. O osredotočitvi prometa zlasti ne bo govora, kadar se ista oseba sicer v kratkem času pojavi v več protestiranih menicah, pa samo v pasivni vlogi. To bo redno samo po sebi le znak, da se je njeno gospodarsko stanje

jako poslabšalo, da dobiva kredit le še na menico, ki pa ostane v rokah remitenta ali celo trasanta na lastni ukaz, pri čemer je ta neredko domicilat, tako da gre prav za prav za prinosni dolg. V nekaterih primerih se kar vidi gonja zoper dolžnika, žal se le izjemno vidi, kako se je končala. Taki primeri so zlasti št. 111, 118, 124, 126, 127, 128, 130, 132, 158, 161, 162, 163; 14, 53, 86, 91, 99, 102, 108, 117, 119, 120, 135; 164, 196, 197; 63, 66, 72, 74, 75, 78, 80, 81, 82, 84, 87, 88, 89, 90, 103; 17, 18, 19, 20: ob poslednjem protestu prodajalna zaprta; 5, 10, 29, 46, 47, 52, 101, 125: ob poslednjem protestu pravi protestat, da je vso zalogo blaga izročil dvema ljubljanskima trgovcema, da jo razprodata zaradi poravnave z upniki; ta se je menda posrečila, kajti sedem mesecev pozneje se pojavi dolžnik kot domicilat. Sem bi štel tudi št. 12, 98, 109, 131, 148, 151, 152.¹⁵ Odgovor protestata je bil v takih primerih redno: ni „kase“, ni pokritja, ni sporočila, bom v kratkem plačal, računi niso razčiščeni, nisem v meničnem razmerju z izdateljem, ne sprejemem nobene menice več, ne plačam; često takega protestata ni bilo doma ali sploh ne v Ljubljani.

Prej se da govoriti o osredotočitvi, kjer se ista oseba pojavi večkrat v raznih meničnih vlogah, kjer se ponovno pojavlja kot upnik, kar kaže, da se bavi z meničnim eskontom, in najbolj, če je pri isti osebi, ki pa sama redno ni menični upnik, domicilovanih več menic raznih oseb. Tako je bila firma Baumgarten et Comp. v 13 primerih trasant ali remitent ali indosatar ali trasat; v 7 primerih so bili: Ed. et W. Engler, ali J. Engler ali Ig. Englers Sohn ali Wilhelm Engler — medsebojna zveza ni prav jasna — domicilati, indosatarji, akceptanti, trasanti; v 15 primerih so bili Heimann et Mayer, ali Gebrüder Heimann, ali Gustav Heimann ali Simon Heimann indosatarji, remitenti, tudi indosanti, parkrat domicilati, medsebojna zveza teh imen in firm pa ni jasna.¹⁶ Poleg „manjših“ Antona Fröhlicha, Jožefa Globoznika, Krisperja, Antona in Karla, C. L. Lukmanna, Antona Mohorzhizha ali Mohortschitscha, Franca Schantla, Fr. Xav. Souvana, Karla Pachnerja zlasti tu treba še imenovati firmo Kuckh et Hudovernig, ki je bila v 20 primerih trasant na lastni ukaz in domicilat, včasih samo domicilat, izjemno remitent ali indosant. Največkrat pa, 26 krat so imenovani Pesjaki in sicer S. J. Pessiak, Simon Pessiak, S. G. Pessiak, S. G. Pessiak, Sim. J. Pessiak et Söhne, S. J. Pessiak et Söhne, S. J. Pessiak e figli.¹⁷ Bili so po enkrat trasat in remitent, večkrat indosatar, največkrat domicilat in kot tak protestat. Prvačila sta torej Pessiak in

¹⁵ V dveh menicah sicer trasat-akceptant ni pisan točno, tako kakor v drugih, toda ne bo dvoma, da gre za isto osebo.

¹⁶ Za Heimanne gl. Slov. biografski leksikon.

¹⁷ Za Pesjake gl. Slov. biografski leksikon.

Kuckh et Hudovernig, to se pravi, vdeležena sta bila pri največ protestiranih menicah, prvi bolj v pasivni vlogi protestata, drugi bolj v aktivni vlogi protestanta. Nezanesljiv bi pa bil sklep, da je šlo skozi njihove roke sploh največ menic v tedanji Ljubljani: kdo drugi je lahko imel boljši menični material in zato manj protestov; prav tako nezanesljiv bi bil sklep, da sta imela najslabši material, ker največ protestov, saj ne vemo, koliko menic je vsega šlo skozi njune roke. Kot protestanta, pač posojilodavca, imata po več protestov še Joh. Nep. Plautz in Nikolaj Recher. Med dajalce kredita se zdi da je spadala tudi „Vereinte Speditionsfactorei“ (če ni bila morda samo indosatar za inkaso). Pri ljubljanski „cukrarni“, ki je tudi redno bila indosatar in protestant, bi bil človek na prvi pogled mislil, da je izterjevala menice, prejete kot rimese za blagovne terjatve. Toda če se pogleda, kdo in kje je menice indosiral „cukrarni“ (več menic z Dunaja, po ena iz Celovca — brez valutne klavzule —, iz Linza, iz Varaždina), in da sta dvakrat indosanta prav lastnika „cukrarne“ Arnstein et Eskeles, se vidi, da je šlo tudi tu za eskont ali za goli inkaso.

VI. Vsebina temeljne menice. 16. Skoro v vseh menicah je uporabljen izraz „prima Wechsel“ ali „prima Wechselbrief“ ali „prima di cambio“, „sola“ pri trati le v 5 primerih. Vendar so posebnosti „gegen diesen meinen Wechselbrief“ (št. 32, 38, 54, 133), „für (ali gegen) diesen ersten Wechselbrief“ (št. 59, 62, 63), „für (gegen) diesen Wechselbrief“ (št. 129, 184) „gegen diesen Wechsel“ (št. 160, 187); „gegen diesen ersten Wechsel“ (št. 134, 178).¹⁸ Da bi v večini primerov res bili izdani duplikati, se zato ne da reči, pa tudi ne izključiti; res na duplikate kaže izraz samo v št. 22 in 169. Ordrske klavzule manjka le v št. 99, 103. Bila ni bistvena, toda menica brez nje ni bila prenosna z indosamentom. No št. 103 se je vseeno indosirala. Morda pomanjkljiv prepis menice?

17. Kraj izdaje. Kraj izdaje je povedan povsod: Reka 63-, Trst 57-, Ljubljana 10-,¹⁹ Bratislava (Pressburg) 8-, Zagreb in Dunaj po 5-; Varaždin in Sisek po 4-, Kočevje, Tržič, Pešta, Vel. Kaniža po 3-, Gradec, Karlovec, Chiasso po 2-, Prežek, Kranj, Dvor, Cirkno, Gorica, Rogatec, Borovlje, Senj, Feldkirchen, Flo-

¹⁸ Izrazi kakor „für diesen Wechselbrief“ ali „gegen diesen Wechsel“ niso vstrezali m. r. II, ki je zahteval, „da se v listini izrečno omeni, da je menično pismo in ali je prvo, drugo, tretje ali edino.“ Da „sola“ lahko pomeni lastno menico ali edini primerek trate, se vidi iz m. r. III. Izraz „Wechsel“ namesto „Wechselbrief“ rabi včasih tudi zakon, v naši zbirki je bolj pogosten kot „Wechselbrief“.

¹⁹ Od teh enkrat Kolizej, kar je posebej rečeno v menici; tudi notar ugotavlja izrečno, da protestata ni našel doma v Kolizeju. Zdi se, da je imel Kolizej poseben položaj, morda je spadal v Šiško?

ridsdorf, Linz, Traunkirchen, Köln, Lindau, Passau, Quedlinburg, London, Paris po 1 krat. Slika je, da sta bili skoraj dve tretjini prometa z Reko in Trstom, na Kranjsko z Ljubljano vred bi prišla komaj $\frac{1}{10}$, na ostalo tedanjo Avstrijo, na Hrvaško, na Ogrsko vsako okroglo po $\frac{1}{14}$, na ostale kraje tedanje nemške carinske zveze in na ostalo inozemstvo vsako po $\frac{1}{47}$ menic. Čudno je pri tem zlasti, da je bilo tako malo meničnega prometa v avstrijske kraje, in da se je tako malo v Ljubljani protestiranih menic tudi izdalo v Ljubljani, kajti število 10 velja za vseh sedem let! Pri pregledu v Trstu, na Reki, na Ogrskem in na Hrvaškem izdanih menic pa sem opazil, da je trasant, ki je menico baje izdal nekje zunaj Ljubljane na lastni ukaz, indosament, s katerim je menico prenesel, prav pogosto datiral iz Ljubljane; indosament je namreč po m. r. XXXII moral biti datiran. Včasih je tudi označil notar trasanta, ki je zahteval kot remitent plačilo, v protestu kot „tukajšnjega trgovca“ ali slično (na pr. št. 30, 34, 40, 97, 112, 115, 116, 123, 153, 181); večkrat kaže ime, da je bil trasant Ljubljančan, na pr. Kuckh et Hudo-vernig itd. Seveda je mogoče, da je izdal Ljubljančan menico na potovanju, toda tolikokrat? Vzrok je drugačen: po m. r. II so bile pravilne (förmlich) le tiste menice, v katerih je kraj izdaje različen od kraja plačila, nepravilne menice pa po m. r. LIII „niso bile nič drugega kot navadna zadolžnica ali blagovni račun“ in niso uživale privilegijev pravilnih menic.²⁰ Ljubljančani so delali isto, kar se je delalo, največ zato da se obrezuspešijo odredbe cerkvenega prava, že stoletja: fingirali so potrebno krajevno razliko s tem, da so v menico zapisavali neresničen kraj izdaje. Da so največkrat fingirali Reko ali Trst, pa vseeno kaže, kam je šel glavni promet: ta fikcija je bila še najbolj verjetna.

Svojo obdolžitev moram podrobneje opravičiti. Ne bom na pr. trdil, da se je hotel Prešernov prijatelj Andrej Smole (št. 1) ogniti zakonu, ko je izdal dne 22. febr. 1840 v svojem gradu Prežeku pri št. Jerneju menico za 808 gl. k. d. na Štefana Klešiča (Klesits) v Ljubljani, dasi Prežek, kdor ga pozna, v februarju ni posebno verjeten kraj za izdajo menice med dvema Ljubljančanoma, kajti da je bil tudi Klešič Ljubljančan, potrjuje št. 134, in v Ljubljani je Smole menico indosiral dne 24. maja 1840. Toda G. B. Fabriotti je 21. jun. izdal na Reki menico na lastni ukaz na Ljubljančana A. pl. Wertheimsteina in jo čez tri dni, na sam dan dospelka, v Ljubljani indosiral naprej (št. 12). Sličnih naj-

²⁰ Izjeme so veljale za „suhe“ t. j. na kraju izdaje plačljive listine v obliki menic, če je bil izdatelj trgovec, tovarnar, rokodelec, žid, sejmar, v čigar osebi so bili spolnjeni določni pogoji. Zakonodaja o tem je bila precej obilna, prim. zlasti pat. 25. feb. 1791, zb. pr. sod. zak. št. 117 in dv. dekr. 24. febr. 1792, zb. pr. sod. zak. št. 261.

manj še trideset primerov. V številnih drugih primerih je trasat prebival zunaj Ljubljane, tako da prav za prav ni trebalo pravega kraja izdaje, t. j. Ljubljane, nadomeščati z izmišljenim, toda zgoditi se je to „moralo“, če je bila menica domicilovana v Ljubljani. V kakih 10 primerih pa je le Ljubljana kraj izdaje in plačila. V teh primerih so stranke pač jasno in nedvomno izpolnjevale tiste posebne pogoje (op. 20), da je „suha“ menica vendarle uživala vsaj nekatere privilegije pravih. Le v št. 37 in 38 je akceptant dr. Achatschitsch kot protestat v protestu nekako grajal fingirano krajevno razliko, ko je odklonil plačilo, češ da ni nikoli akceptiral po dr. Baumgartnerju izdanih menic de dato Trst, 20. avg. 1843 in 1. sept. 1843. Beseda Trst je v protestu podčrtana, dr. Achatschitsch je hotel reči, da menici mista bili izdani v Trstu, marveč drugje, pač v Ljubljani, kjer je bil dr. Baumgartner advokat. Pravniki proti pravniku!

18. Pri navedbi kraja trasatovega bivališča smemo pričakovati resničnost, saj je bil v večjem delu primerov plačilni kraj in vedno, če ni bila menica že ob izdaji akceptirana, kraj, kjer je trebalo iskati akcept. Slika je bistveno različna od slike po kraju izdaje: Ljubljana je kot trasatovo bivališče imenovana 101 krat, drugi kraji na tedanjem Kranjskem 57 krat (Zagorje 12-, Novo mesto 6-, Kranj 4-, Planina in Radovljica po 3-, Grosuplje, Mokronog, Senožeče, Šiška po 2 krat, Loka (katera?), Vipava, Belnek, Kleče, Fužine pri Ljubljani, Šmartno (katero?), Zg. Gameljni, Sv. Janez (kateri?), Dobrunje, Beli Kamen, Mengeš, Gorenja vas (Kočevska), Kočevje, Dob. Črnomelj, Radeče, Grčarice, Ponoviče, Št. Rupert, Mala Loka, Matenja vas po enkrat, Reka 16 krat, Trst samo 1 krat, kraji v ostali Avstriji 11 krat (Dunaj 3 krat, Celje in Vojnik po 2 krat, Videm pri Krškem, Planina pri Sevnici, Neusoboth, Königswart po enkrat), kraji na Hrvaškem 4 krat (Zagreb 3 krat, Samobor enkrat). Seveda treba upoštevati, da je število 16 za Reko dal en sam trasat, drug pa 12 za Zagorje.²¹

19. Čas izdaje in dospelka. Od menic, ki jih je protestiral dr. Crobath, je bilo izdanih l. 1840 in 1841 po ena, l. 1842: 10, l. 1843: 32, l. 1844: 29, l. 1845: 28, l. 1846: 52, l. 1847: 27, l. 1848: 12. Popolne vzporednosti s časovno porazdelitvijo protestov (zg. št. 7) ni, ker se čas protesta pač pomakne naprej za dobo, ki poteče med izdajo in dospelkom. Na določitev dospelka pa upli-vajo tudi menjajoče se gospodarske razmere in ne na lahko

²¹ Ugotoviti nisem mogel slovenskega imena za „Neusoboth presso Unterdrauburg“ (št. 169) in ne določiti kraja „Plusna“ v št. 139. Priimek Furlan ne pove mnogo. Plužne so pri Bovecu, bolj verjetna mi je, s pisno hibo, Pljuska pri št. Vidu na Dol., ki je bila v časih pred železnico precej važna postojanka na cesti v Novo mesto z odcepkom v Litijo.

pregleden način. Vsekakor je dr. Crobath v 7 letih protestiral le tri vpoglednice in le 12 povpoglednic, pač pa 77 dnevnic²² in 100 oddnevnic; nobene sejmске menice, nobene običajnice. Povpogledni rok je kratek, 3 do 10 dni, jako različni pa so bili roki pri oddnevnicih: pri 21 menicah po 6 mesecev in več, od njih ena 1½ leta, pri 18 po 6 mesecev; pri 56: 3–6 mesecev, med njimi 36: po tri mesece; pri 16: po 1–3 mesece; pri 7 manj kot en mesec. Tek dnevnic je iznašal pri 15 menicah po 6 mesecev ali več, med njimi pri eni nad eno leto; pri 23: 3–6 mesecev, od teh pri 3 po 3 mesece; pri 26: 1–3 mesece; pri 15 manj kot en mesec. Če prištejemo številu vpoglednic in povpoglednic število dnevnic in oddnevnic s tekom do 1 meseca, vidimo, da je bilo 37 menic prav kratkoročnih (manj od enega meseca), še 42 menic do 3 mesecev; še 79 do 6 mesecev, med njim 39 ravno tri mesece; 34 menic 6 mesecev in več. Razmerje se mi zdi precej neugodno, seveda pa ne morem reči, ali ni bilo ugodnejše pri menicah, ki so se plačale brez protesta.

20. Dejanska doba teka se še nekoliko podaljšuje, ker je bilo precej menic prolongiranih: v št. 19, 30, 33, 77, 95, 99 (dvakrat), 149, 172, 184 imamo prolongacijske zaznamke.²³ Ti zaznamki so včasih datirani in podpisani (št. 19, 184) ali samo podpisani (št. 33, 77, 99, 149, 172), ali ne eno ne drugo (št. 30, 95). Podpisnik je 3 krat trasant na lastni ukaz, 2 krat akceptant, enkrat remitent, enkrat skupaj akceptant in trasant na lastni ukaz. Dasi je velika razlika, ali podpišeta obe prizadeti strani ali samo ena, se zdi da ta razlika ni motila nikogar. Celo po prejudicu se je podaljšala št. 95, in šele več časa po preteku prolongacijskega roka se je napravil protest tudi v št. 19, 77, 184 brez graje zamude v protestni izjavi. Posebej bi omenil št. 149: menica za 100 gl. naj bi bila dospela 1. jan. 1847. Za akceptom je po remitentu podpisan pa ne datiran zaznamek, da je menica podaljšana za 50 gl. do 30. jan. in za 50 gl. do 27. febr. 1847 in po teh rokih (Termine) se je 2. jan. 1847 zavezal obroka plačati tresant kot porok za akceptanta, edini primer odkritega meničnega poročstva, ki torej pred 100 leti tudi že ni bilo priljubljeno. V št. 172 ima menica povpoglednica na lastni ukaz, izdana 6. marca 1847, po akceptantu podpisan nedatiran zaznamek, da je sporazumno podaljšana in naj se plača 12. jun. 1847: prav za prav ni bila podaljšana, marveč celo iz povpoglednice spremenjena v dnevnicu. Dasi pa potem kot dnevnicu ni imela respektnih dni, se je protestirala šele 15. junija, prim. m. r. XI, XV. Vedno se je ob pro-

²² Št. 180 je edini primer, da pri dnevnicu ni povedano leto, marveč samo mesec in dan dospelka; grajalo se pri protestiranju to ni.

²³ Med prolongacije ne štejem primerov akcepta, v katerih je akceptant spremenil, seveda odložil dospeltek; gl. v tekstu št. 25.

longaciji ravnalo tako, kakor da je preložen dospelček in ne samo odloženo plačilo, in menice so se protestirale šele po preteku prolongacijskega roka, ki je znašal od 5 dni do več kot 7 mesecev. Sicer so pa te menice po večini bile neindosirane trate na lastni ukaz; indosirani ste bili le dve, št. 19 po prolongaciji, št. 95 pred prolongacijo.

Mnogo je primerov, v katerih je najbrže prolongacija, pa le ustna ali vsaj ne iz menice vidna. Navedem naj jih le nekaj. V št. 165 dospelček 19. nov. 1846, na menici nedatiran zaznamek, da je na račun plačanih 18 gl., protest 6. marca 1847, mnogo prepozno. V št. 188 protest več kot tri mesece po dospelčku; protestat izjavlja, da mu je upnik obljubil počakati. Sploh gre najbrže redno za prolongacijo, kjer se je, često prav znatno, prekoračil protestni rok, na pr. v št. 20, 137, 163 za 5 mesecev; v št. 44 za več kot 9 mesecev, v št. 31, 158, 161, 162, 183 za okroglo po 7 mesecev; kar številni pa so primeri s krajšimi prekoračitvami. Tudi vse te menice in nakaznice so se glasile na lastni ukaz in večina menic ni bilo indosiranih. Ker protestat nikjer ne prigovarja zamude (prejudica), dasi je v št. 94 notar dne 11. nov. sam opozoril, da je menica dospela že 31. (prav: 28.) oktobra, treba sklepati, da so se menice podaljševale po prostem sporazumu med akceptantom in trasantom — remitentom.

21. Menična vsota je vedno navedena v desnem gornjem kotu s številkami, v besedilu pa enote valute z besedami, drobiž — „krajcarji“ — pa s številkami. Menice se glase na različen denar, največ na konvencijsko valuto, ki je označena s „C. M.“, „C. Mze“, „Conv. M.“, „Conv. Münze“, „Convent.-Münze“. Pogosto pa vrsta valute ni izrečno imenovana, marveč je povedana vrsta novcev, s katerimi naj se menica plača, na pr. „in k. k. (Silber) Zwanzigern drey Stück für (per) einen Gulden“, ali „in Zwanzigern 3 St. per 1 Fl.“ ali „in 20^{ger} 3 St. p. F. 1“ ali „in 20^{gern} 3/20 per 1 F.“; kar vse je, tako se zdi, pomenilo, da naj se plača res z dvajseticami („evančgarcami“), vendar je znana tudi izrečna klavzula efektivnega plačila, na pr. št. 15 „in effect. Silberzwanzigern 3 St. per 1 F.“, št. 170 „... Gulden eff. 20^{gern} 3 pF. 1;“ št. 197: „per Aust. Eff. L. 442“, toda v besedilu ni besede „effektiv“. Kjer ne bi bilo te klavzule in tudi ne bi bila imenovana naravnost vrsta novca, bi bilo zadostovalo plačilo s kakoršnimi koli valutnimi novci, toda takih menic skoro da ni, edino št. 167 ima le v desnem gornjem kotu, ne pa tudi v besedilu označeno denarno vrsto „in 20^{grn}“, v besedilu le „Gulden“. ²⁴ Pristavek „fini“ v št. 75, 78, 80, 87, 89, 90 — same menice v italijanskem jeziku —

²⁴ Kakšna je bila praksa glede na način plačevanja menic, se iz našega materiala ne vidi.

pomeni pač tudi le efektivno plačilo, v tem smislu, da se mora menična vsota plačati s plemenitim denarjem, srebrom, ne z bakrenim drobižem.²⁵ Eno se lahko reče: pedantnosti pri označevanju menične vsote niso poznali, tudi se ni v protestih za ta del nikoli nič prigovarjalo.

V 28 menicah je valuta označena v desnem zgornjem kotu z „20 Fl = Fuss“, t. j. iz marke finega srebra se kuje 20 goldinarjev; v besedilu je ta označba izjema (št. 24, 104), navadno je samo rečeno „in 20^{ern} 3 St p F 1“ ali slično. Najde se pa tudi desno zgoraj „Pr 20^f C. M.“ in v besedilu „in Conv. Mz. 20 g, 3 St p F 1“, ali v desnem kotu „20 F 300 F. C. M“ in v besedilu „dreihundert Gulden Conv. Münze“ (št. 69), — ali v desnem kotu „Per 20 F ... C. M. 3 St p F 1“, v besedilu „in Silberzwanzigern“ (št. 100) itd.²⁶ P 20 F je pač oznaka notranje vrednosti valutne vrste, „in Zwanzigern“ ali „3 St p. F 1 C. M.“ pa označba dejanski krožeče denarne vrste, v resnici gre za eno in isto takratno avstrijsko valuto. V italijanski napisanih menicah št. 4, 21, 62, 83, 90, 169 je vrednost izražena s „Correnti d'Augusta“, „Augsb. V.“, „Act.“, „Corrti d'Auga ... „Corrent. di Aug. ... in „da 20 xⁿⁱ 3 per 1 fiorino“, „Corrti d'Augusta“.²⁷

Menica št. 22, izdana v Londonu, ima menično vsoto v funtih, šilingih in penijih, v prvem indosamentu se zdi da je izražen tečaj, po katerem naj se funt računa (1 funt = 10 f. — ni prav jasno).²⁸ V menici št. 28, izdani baje v Trstu, je vsota izražena z „bavarsko državno vrednostjo“; nakaznica št. 189 iz Quedlinburga se glasi na renske tolarje — 129 Rthl. 15 Sg, —; št. 197, izdana v Chiassu, na avstrijske lire.²⁹ V menici št. 32 iz Vel. Kanize je valuta označena z „M. Münze“, v št. 171 z Reke z „M. M. in 20 gern 3 St. pr. 1 Fl.“; kaj to pomeni, se ni dalo dognati. V več menicah so glede na označitev valute neskladnosti, ki jih verjetno treba pripisati netočnosti ali nečitljivosti prepisa (št. 99, 120, 121). V št. 134 pa je v desnem kotu vrednost označena s „C. M.“, v besedilu z „M. M.“ — tudi prepisna pomota?

²⁵ To pojasnilo mi je dal, kakor tudi pojasnila o razmerju drugih valut z avstrijsko g. univ. docent dr. Vl. Murko, za kar naj se mu tudi tu najlepše zahvalim. Kar se tiče plačila s srebrom in ne z nesrebrnim drobižem, prim. m. r. XLII, po katerem je bil dostavek „fini“ prav za prav odveč.

²⁶ Samo pisna pomota je pač „in Zwanzigern 2 St per F 1“ (št. 54) al „P 2 f ... C. M. in 20er 3 St F 1“ (št. 155) namesto „3 St“ in „P 20 F“.

²⁷ Po Augsburški veljavi se je iz ene marke srebra kovalo 24 goldinarjev, od l. 1837 pa 24½ (južnonemška veljava).

²⁸ Prim. § 40 našega men. zak.

²⁹ Lombardija in Benečija sta bili takrat avstrijski, Chiasso ne, pač pa blizu meje. Za valute prim. še Ernst v Ulbrich-Mischler, Österreichisches Staatswörterbuch, 2. izd. str. 259 in sl.

22. Zneski meničnih vsot so bili seveda dokaj različni. Pri menicah v konvencijski valuti vštevši tiste, kjer je valuta označena z 20 gl. = stopo, menična vsota v 30 menicah ne presega 100 gl. skupaj	1.887 gl. 05 kr
v 108 je večja od 100 gl., pa ne presega 500 gl. skupaj	26.895 „ 01 „
v 21 je večja od 500 gl., pa ne presega 1000 gl. skupaj	16.054 „ 21 „
v 16 je večja od 1000 gl., pa ne presega 5000 gl. skupaj	54.302 „ 48 „
v 1 je	16.000 „ — „

Skupaj v 176 menicah 95.139 gl. 15 kr. Povprečni znesek je razmerno velik, 540 gl. 34 kr., toda pri treh četrtinkah menic je bil povprek le 208 gl. 32 kr.

23. Plačilni kraj je po zakonu moral biti v menici označen in je res tudi bil razen v enem primeru. Če trasat ni bival v plačilnem kraju, se je morala v menici označiti oseba, pri kateri se je v plačilnem kraju iskalo plačilo, menica je morala imeti domicil, bolje rečeno, morala je imeti domicilata. Postavil naj bi ga bil trasat ob akceptiranju. Če trasat ni pristavil domicilata, je trebalo po mr. IV in XIX menico protestirati. Velik del naših menic je bil res domiciliranih, pa ne samo v pravkar navedenem, marveč v širšem smislu, ki je uzakonjen v čl. 24 našega prejšnjega, t. j. splošnega nemškega meničnega reda: menica je domicilirana, če je plačilni kraj različen od trasatovega bivališča. Razlika je bila še ta, da je po čl. 24 domicilata imenoval trasat le, če ga ni bil imenoval že trasant, in če tudi trasat ni imenoval domicilata, menice zato ni trebalo protestirati, marveč je veljalo, da jo bo trasat sam plačal v plačilnem kraju.⁸⁰ Iz menic in protestov se vidi, da je praksa opuščala pojem domicila po meničnem redu iz l. 1765 in se razvijala v pravcu, ki ga je uzakonil naš menični red iz l. 1850; saj je ta menični red prav tedaj nastajal, konferenca v Leipzigu se je vršila l. 1847. Niti enega protesta ni bilo zato, ker trasat ni imenoval domicilata.

Prepisi menic so prav za vprašanje, ali je domiciloval trasat ali trasant, neredko dokaj nejasni, domicil je često prepisan na takem mestu ali izražen tako, da bi lahko izviralo od enega ali od drugega, dasi je gotovo, da je mogel tudi po tedaj veljavnem zakonu plačilni kraj določiti le izdatelj. Tako imamo več skupin: 1. menica sploh ni domicilovana, t. j. trasatovo bivališče je plačilni kraj, v katerem naj se išče plačilo pri trasatu samem (100 primerov); 2. plačilni kraj, različen od trasatovega bivališča, je očitno določil trasant (71 primerov); 3. isto akceptant, 11 primerov;

⁸⁰ Za sedanje zopet drugačno pravno stanje gl. §§ 4, 26 m. z.

4. nejasno kdo: 8 primerov; 5. domicilata je očitó postavil trasant v 37 primerih; 6. domicilata je očitó postavil akceptant v 18 primerih, od teh v 6 takih, kjer je domiciloval trasant; 7. nejasno je, kdo je postavil domicilata, v 19 primerih; 8. plačilni kraj je naveden, domicilat pa sploh ne, v 16 primerih; 9. menica je domicilovana pri izdatelju a) po samem izdatelju v 6 primerih, b) po akceptantu v 5 primerih, c) nejasno po kom v 3 primerih; 10. menica je domicilovana pri remitentu edino v št. 59. Zanimivejše podrobnosti so: V št. 28 plačilni kraj sploh ni imenovan, notar je našel protestata pač po protestantovi napovedi v Ljubljani; nad formalno neveljavnostjo menice se ni spotaknil nihče. V št. 43 sta domicil in domicilat imenovana v zvezi s pozivom k plačilu: „... plačajte... v Ljubljani pri g. Gustavu Heimannu na ukaz...“, tako da je neovržno, da je domiciliral trasant. Prav tako jasno je v št. 132, da je domicil označil trasant, domicilata pa trasat, in tako tudi v nakaznici št. 162, dočim sta sicer skoro istovetni nakaznici št. 161 in 163 za ta del prepisani nejasno. Dasi je bila menica št. 63 izdana brez domicila na trasata na Reki, jo je notar predložil „g. Simonu Pesjaku v Ljubljani, kjer je bila domicilovana po akceptantu“. Kje je notar to vzel, ni videti, Pesjak pa plačila ni odbil, ker ni bil domicilat, marveč ker ni dobil sporočila. Ali je morda prepis menice št. 63 nepopoln? Menica št. 128 je naslovljena trasatu „G. N. N. v X, plačljiva v Ljubljani prav tam (daselbst)“, domicilat v akceptu ni imenovan. Notar je razumel, pač po pravici, da je menica domicilovana pri trasantu — remitentu in je pri njem protestiral. Podoben je primer št. 139: „... g. A. F. iz Plusne v Ljubljani“; s protestom v zrak ugotavlja notar, da ni „tu v Ljubljani, kamor je... trasirana, našel sledi ne o osebi akceptanta ne o kaki poslani valuti“. Menico št. 142 izda v Trstu Wilhelm Engler na trasata Ignaz Englers Sohn v Ljubljani, plača naj se na Dunaju; domicilata imenuje akceptant. V protestu drja Crobatha je povedano, da se je menica radi plačila protestirala na Dunaju dne 2. jan. 1847, da jo je ta in ta plačal za čast enega izmed indosantov, in da jo je hotel honorat po pooblaščenju predložiti akceptantu v Ljubljani radi plačila regresne vsote; protest se je napravil ob steno, ker akceptanta ni bilo v Ljubljani. Menica št. 156 je izdana po „Igz. Englers Sohn“ na Reki in naslovljena Wilhelmu Englerju v Trstu, ne da bi bil imenovan domicil. V plačilo predložiti jo je hotel notar akceptantu „tu v Ljubljani v njegovi pisarni“, dasi Ljubljana ni bila plačilni kraj; protestat se pri protestiranju ni uprl, našli ga niso doma. Menico št. 160, ki se je glasila: „g. N. N. v X, plačljivo povsod“ („aller Orten“), je notar hotel akceptantu predložiti v Ljubljani „ker velja plačilo povsod“, pa ga ni mogel najti; nad določitvijo plačilnega kraja se ni spotaknil,

dasi ni vstrezala m. r. II, ki je zahteval, da se povej kraj plačila; menda je bila praksa popustljivejša.

24. Valutna klavzula, pokritvena klavzula, sporočilo. Valutno razmerje naj bi se bilo po m. r. II označilo v temeljni menici, toda po m. r. IX to ni bilo bistveno in ob enem daje ta člen zakonsko tolmačenje, da vsaka valutna klavzula pomeni, da je izdatelj valuto od remitenta prejel in da akceptant ne more izvajati iz valutnega razmerja prigovorov. Med izdateljem in remitentom pa seveda ima valutno razmerje svoj pomen. Dejanski je valutna klavzula v vseh menicah razen v št. 28 in 187, pove pa redno tako malo kakor danes in le izjemno odkriva značaj temeljnega posla med izdateljem in remitentom.³¹ Zlasti ni samo po sebi zanesljivo, da gre za blagovni temeljni posel, kjer je to naravnost rečeno („vrednost v blagu“), lahko se je reklo, da se menica vidi bolj solidna. Bolj zanesljivo gre za blago, če protestat izjavi, da ne sprejme ali ne plača, ker blaga ni videl, ker blago še ni prišlo, ali ker je slabo in sl. — na pr. št. 24, 25, 53 in druge, toda v teh primerih je šlo redno za kritveno razmerje med trasantom in trasatom, ne pa za valutno med trasantom in remitentom.³² Verjetno je nadalje šlo za blagovni posel med trasatom in trasantom na pr. v št. 69, 136—138: menica na lastni ukaz „vrednost v usnju“; ali št. 182 — na lastni ukaz „vrednost ste prejeli v 222 stotih češpelj po 17 „cvancigarič“ in mi na račun plačali 50 gl., torej brez nadaljnjega poročila“. Za blagovni posel kot kritveno razmerje gre tudi v št. 16: akceptant ne plača, ker blaga še ni prodal; v št. 104: trasat ne sprejme, ker se menična vsota ne vjema s fakturo in se je blago na potu pokvarilo; št. 119: blago ni vredno 296 gl., sprejel bi menico za 220 gl. Včasih je menična golica nepopolno izpolnjena, na pr. št. 187: „vrednost in stavite na račun... poročilo“, podobno v št. 1, 17, 31, 73, 147, 158 itd., v večini primerov pa je jasno rečeno „po poročilu“, ali (15 primerov) „brez poročila“. Pokritvena klavzula je sicer navadno prav tako brezbarvna kakor danes, v št. 33, 173, 184 pa ni pokritvene klavzule in ni omenjeno poročilo. Več prepisov se končuje z besedama „..... Bericht von...“, nikjer pa ni izpolnjeno, kar naj bi sledilo za „von“; ta „von“ je ostal celo v zvezi „..... ohne Bericht von...“ (št. 171). V št. 189 „laut h o h e n Bericht“ je pač (pre) pisna hiba; brezglavnost v št. 139: vrednost ste prejeli in jo vknjižite „po poročilu ali brez poročila“.

³¹ „Vrednost prejel“ v 15 primerih: „v računu“ (6); „v blagu“ (39), „v gotovini“ (12), „v meni“, „v vas“ (49); „sporazumljena“ (6); „valuta surrogata“ (2).

³² Pri trati na lastni ukaz o valutnem razmerju v pravem pomenu med trasantom in remitentom ni govora, saj sta ena oseba, v menicah pa je tudi v teh primerih redno valutna klavzula.

(l. od. ohne Bericht). Vse italijanski napisane menice se končujejo z „Addio“; golica? — Komisijske trate ni videti med protestiranimi menicami.

VII. 25. Akcept je redno izrečen, le v št. 49, 160 je mimo zakona dan z golim trasatovim podpisom. V št. 35, 65, 79 je akcept omejen na del menične vsote, v št. 31, 55, 84, 111, 118, 124, 132, 141, 158, 162, 196 spreminja akceptant v akceptu čas dospelka, seveda za pozneje. Menična vsota je včasih v akceptu ponovljena, na pr. št. 40, 149. Datiran akcept redno ni, vendar je v št. 76, 118, 131, 165, dasi niso povpoglednice. Posebnosti: dasi se v menici niso zahtevale, naglaša akceptant, da sprejema „brez obresti“ (št. 97), ali se je hotel zavarovati zoper regresne obresti? V št. 31 je dan najprej čist akcept, potem akcept, ki prelaga dospeltek za skoro osem mesecev. V št. 62 je povpoglednica z nedatiranim akceptom spremenjena v dnevnico; ker tudi protest ni datiran, se ne da reči, kdaj se je predložila v plačilo. Tudi št. 106 je vpoglednica z akceptom spremenjena v dnevnico. Menice s spremenjenim dospelkom so se res predlagale v plačilo in protestirale ob času, ki je ustrezal spremembi ali (št. 158, 162) celo mnogo pozneje, seveda pa so ostajale te menice v prvotnem krogu oseb temeljne menice, pri čemer je bil trasant često remitent; indosirane so bile nakaznici št. 158, 162 in menica št. 196, vse tri so se glasile na lastni ukaz.

Kar se tiče omejenega akcepta, bi omenil, da ni videti, da bi se bil napravil protest zaradi nesprejema dela menične vsote; protesti št. 35, 65, 79 so protesti zbog neplačila sprejetega dela menične vsote in iz št. 48 in 119 se vidi, da se je ponujeni delni sprejem odklonil in napravil protest zbog nesprejema za celo menično vsoto. Prim. mr. X, ki pozna delni akcept, pa ga ne ureja izčrpno; Wagner III str. 250, Kalessa str. 30 tudi nista dovolj jasna, vendar bo treba dosledno reči, da je v primeru pripustitve delnega akcepta možen protest za nesprejeti del menične vsote. — Zakaj je trasat v št. 134 svojemu akceptu pristavil svoj naslov: „hišni posestnik št. 306 na Stolnem trgu“? V št. 187 je trasatinja Jožefa Sever sprejela menico, sopodpisan je Jernej Sever; soproj kot soakceptant? — Št. 25: trasat odbije sprejem, ker „pred prejemom in pregledom dobrega blaga (sic) ne more biti menični dolжник, torej tudi ne more menice sprejeti“. Res je tri tedne pozneje (št. 27) ponujal le delno plačilo. — V št. 54 odbije akceptant plačilo, češ da je po pogodbi s trasantom ta zavezan menico plačati — pač prigovor akcepta za uslugo; notar je nato po remitentovem nalogu še isti dan napravil protest pri trasantu (št. 55). Akceptant v št. 135 ne plača, ker nima s čim, „sicer se je pa menični upnik zavaroval s prenotacijo, tako da ni več tolike meničnopravne nujnosti.“ Če hoče akceptant s

tem reči, da za terjatev, ki je zemljiškoknjižno zavarovana, ne velja več menična strogost, se moti. Tako je bilo na Češkem, Moravskem in v Šleziji, ne pa pri nas in drugod v Avstriji (dv. dekr. 7. maja in pat. 14. maja 1772).

VIII. Indosament. 26. Indosiranih je bilo vsega 100³³ menic, neindosiranih 92. Od 99 menic je bilo 50 indosiranih po enkrat, 24 po dva-, 14 po tri-, 7 po 4- in 4 po 5 krat. Na 191 menicah je bilo 188 indosamentov. Posebno izrazito cirkulacijsko sredstvo torej menica pri nas tudi že pred 100 leti ni bila. Vendar velja to pred vsem za domače, v Ljubljani, sicer na Kranjskem, v Trstu, na Reki izdane menice. Od teh 138 je bilo sploh indosiranih le 66, še polovica ne, od 45 izdanih v ostali Avstroogrski pa 25, in vse na tujem izdane. Po več kot enkrat je bilo indosiranih le 18% domačih, 35% „avstroogrskih“, vse „tuje“. Domače menice so bile najmanj namenjene kroženju, največ zavarovanju terjatve. To se vidi še tudi v tem, da je bilo od 6 zemljiškoknjižno zavarovanih menic pet domačih, ena pa iz Rogatca. Po kraju, kjer je bil indosament zapisan, je bilo danih doma 89 indosamentov na 62 menicah, v tedanji Avstroogrski 87 na 46 menicah, od teh 33 na 21 „domačih“, v inozemstvu 7 na 5 menicah; vidi se, da so vendar tudi na domače menice prihajali indosamenti zunaj, toda na tujem ne nobeden.³⁴

Za popoln učinek indosamenta se je po m. pr. XXXII, XXXIII zahtevalo, da se je menica glasila na ukaz in da je bila ordrska klavzula ponovljena v vsakem vmesnem indosamentu, dalje je bila potrebna valutna klavzula, navesti sta se morala kraj in čas indosamenta in podpis je moral obsegati ime in priimek. Indosament, ki mu je manjkalo katere teh sestavin, je veljal po členu XXXII za navadno pooblastilo, slepi indosament je bil povsem prepovedan. Praksa in veda sta bili milejši: slepemu indosamentu se je priznaval učinek pooblastila, nekateri so dajali indosamentu neindosabilne, zlasti neordske menice učinek proste cesije; valutna klavzula se je smatrala za nebitveno, popolne enotnosti ni bilo.³⁵ V resnici so imeli vsi naši indosamenti valutno klavzulo

³³ Naprej moremo ravnati le z 99 indosiranimi menicami, kajti za eno se sicer vidi iz protesta, da je bila večkrat indosirana, prepis pa ne vsebuje indosamentov (št. 142).

³⁴ V 5 primerih kraj izdaje ni bil povedan ali ne dovolj jasno (št. 36, 65 — dva primera —, 134, 177). — Absolutna števila menic se v tem odstavku ne morejo vjemati, ker so nekatere z indosamenti iz raznih krajev štete po dvakrat, 10,5% vseh menic s 33% vseh indosamentov je krožilo tudi zunaj območja, kjer so bile izdane, in če je menica res prišla v kroženje, so nanjo prišli povprek po trije indosamenti.

³⁵ Sonnleithner str. 241 in sl., Neupauer str. 54 in sl., Wagner I. str. 220 in sl., Kalessa str. 41 in sl.

razen po eden v št. 42, 106; bila je kakor v temeljni menici prav različna in povedala je malo: vrednost v računu, sporazumljena, prejeta, kreditirana, zamenjena. Le enkrat je naravnost povedano, kaj je bila nasprotna vrednost: gotovina, torej eskont. Ordrske klavzule ni bilo v po enem primeru na št. 103, 159, 189; skoro gotovo so to indosamenti za inkaso, ki jih je pa stvarno brez dvoma bilo mnogo več, sodeč po imenih zadnjih indosatarjev. Izrazite privezne klavzule ni, dasi izraz v št. 106 spominja nanjo. Klavzula brez zaveze pa je razen v št. 106 tudi v št. 44, 47. V št. 44 „cedira“ remitent menico na ukaz X-a „brez vsake svoje dalje obveze“, sledi pa čisto navaden pravilen indosament. V št. 47 je predzadnji indosament podpisan na Dunaju s „Heimann et Mayer“, indosatar je „Mallner et Mayer“, ta daje zadnji indosament „ohne Haftung unserer oder der Hrn Haymann et Mayer a Wien Giro“; obe firmi sta bili očitno tesno povezani, menda po Mayerju.

Druge posebnosti v indosamentih: datum je včasih „ut retro“ ali „ut supra“ (št. 36, 37, 57, 195), v št. 65 manjka v enem indosamentu kraj, v naslednjem ves datum, obe nepravilnosti nista bili oviri za nadaljnje pravilne indosamente. Čudni so indosamenti na št. 154. Menica se je glasila na 350 gl. Trasant — remitent jo indosira brez datuma Jožetu Pleiweissu s pristavkom: „Wert das ist fünfzig Gulden Conv. Münze darauf erhalten“. Dne 3. nov. sledi indosament podpisan z J. Pleiweiss, Karlu Mallyju s pristavkom „Wert, das ist Gulden fünfzig C. M. verstanden.“ Isti dan indosira menico trasant-remitent zopet Karlu Mallyju „den Wert des Restes per drei Hundert Gulden C. M. verstanden“. Menica je dospela 8. novembra, ali se je delno plačala pred dospelkom? Zakaj se je isti dan dvakrat indosirala isti osebi, menda po delnih zneskih? Vrsta indosamentov je bila pretrgana. Protest je bil ob steno, Mally je zatrdil notarju, da je akceptant neplačevit, pa si je bil dal — vsi so bili Ljubljancani — menico par dni prej indosirati. — Nedatirani zadnji indosament v št. 177 je pač le v inkaso; da v št. 146 indosament ni podpisan, bo le prepisna napaka, žiratar je bil mirno pripuščen kot protestant. Ali pa je tudi le prepisna napaka, da je v št. 192 pretrgana vrsta indosamentov? Zakaj je poslednji indosatar v št. 35 soppodpisal indosament, s katerim je dobil menico? — Slednjič št. 32: Menico za 185 gl. 30 kr. M. Münze ddto Vel. Kaniža 16. sept. 1843, dospevaajočo 25. jan. 1844, je izdal na lastni ukaz Philipp Böhm et Naschauer in jo v Ljubljani 23. nov. 1843 indosiral Nikolaju Recherju. Dne 22. jan. 1844 je Recher v Ljubljani zapisal na menico: Zbog akceptantove smrti mi je izdatelj g. Filip Böhm izplačal valuto s 185 gl. 30 kr, zaradi česar se preneso vse moje pravice zopet nazaj na njega. Filip Böhm je torej po cesiji dobil

Recherjeve pravice zoper akceptantovo zapuščino. Dne 25. jan. 1844 je napravil notar po nalogu firme Filip Böhm et Naschauer, ne Filipa Böhma, protest v zrak zoper akceptanta, češ da je zvedel, da je akceptant umrl na potovanju, ne da bi bil priskrbel denar za plačilo menice; od koga je to zvedel, ne pove. Jako zanimiv je zaznamek na menici št. 41: Menica, dospevajoča 18. decembra 1845, se je 29. sept. 1845 zastavila in pri sodišču položila v korist nekih maloletnikov. Zastavitelj je bil očitno trasant-remitent, ki je šel potem v stečaj. Po zaznamku dne 27. febr. 1844 se je menica vročila Dr Kleindienstu, izročitelj pač sodni depozitni urad. Dr Kleindienst pa ni bil morda varuh maloletnikov, marveč, kakor se vidi iz protesta, „zastopnik“ trasantove stečajne mase. Akceptant ni plačal, češ da ima zoper maso presegajoče nasprotno terjatve. Ali je masa že prej izplačala maloletnikom njihovo terjatev?

27. Doklej se menica lahko indosira, zakon ni določil, literatura je precej mršava. Wagner II str. 175 in sl. razlikuje: tudi po dospelku vse do plačilnega dne je mogoč reden indosament s popolnimi učinki, po plačilnem dnevu pa ima take učinke le zoper akceptanta, ne pa zoper regresne zavezance. Kalessa str. 44 in sl. zanika redne učinke indosamenta po plačilnem dnevu tudi zoper akceptanta, le prokurni indosament je možen. Še drugi dovoljujejo reden indosament le do dospelka. (Prim. m. r. V, XVII, XXXII, XXXIV). Med našimi menicami jih je nekaj, ki so se indosirale na dan dospelka (št. 12, 147) ali vsaj pred potekom respektnih dni (št. 63, 87, 196), ne manj pa še pozneje, celo 8 in 20 mesecev pozneje — če ni kaj pisnih pomot (št. 19, 44, 47, 52, 105, 139). Iz protesta ni nikjer videti, da bi bil kdo prerekal pomanjkanje legitimacije ali meničnih učinkov zbog zakasnelega indosamenta. V št. 147 je protestat sicer prigovarjal, da je menica zgubila moč po meničnem pravu, ker se je namesto 28. jan. 1845 v plačilo predložila šele 27. febr. 1847, ni se pa obregnil zoper to, da jo je protestant pridobil kot indosatar šele 28. jan. 1845.

IX. 28. Delno plačilo. V št. 27 ugotavlja protest, da je trasat ponudil delno plačilo, da se pa protestant ni hotel zadovoljiti z njim. To našemu zakonu nasprotno stališče je res zavzemal mr. XXV, po katerem je sprejem delnega plačila pravica, ne dolžnost, in ki obenem, jasneje kot pri delnem sprejemu, izrečno ureja protest za neplačani del menične vsote. Sem spadajo še nekateri drugi primeri, v katerih pa se je upravičenec ravnal po reku: bolje drži ga kot lovi ga: menica št. 44 se je glasila na 4000 gl. in je dospela 1. julija 1845 s plačilnim krajem na Dunaju. Kaj se je tam zgodilo, ni videti, v protestu 25. apr. 1844 pa obeta mož odsotne akceptantinja, da se bo ostali del menične vsote,

3000 gl. plačal v osmih dneh. Zdi se, da se je bila menica po delnem plačilu prolongirala. — V št. 95 je menica sprejeta za celo vsoto 178 gl., domicilat pa ponuja le 50 gl. kolikor je prejel pokritja, presežka noče plačati; delno plačilo se je sprejelo in protest se je napravil zbog delnega neplačila; v sicer enakem primeru št. 192 se pa zdi, da se delno plačilo ni sprejelo. V protestu ob steno št. 120 pripominja notar, da je odsotni akceptant pisal, da od vse sprejete menične vsote 800 gl. prizna le znesek 375 gl. 39 kr. in da ga hoče smatrati, da dospe od 19. na 22. julij.³⁶ V št. 68 se je menica protestirala za vso vsoto, dasi je žena odsotnega akceptanta trdila, da je del že plačan izdatelju: menica je bila indosirana, kdaj se je izvršilo delno plačilo, v protestu ni rečeno, gotovo pa pred dospelkom, kajti protest se je delal na sam dan dospelka. Sličen je primer št. 65, tudi v njem se je nedvomno plačalo pred dospelkom. V št. 194 je delno plačilo potrjeno med respektivnimi dnevi, protest za ostanek se je napravil po njih preteku. Predčasno — delno — plačilo, ki ga je mr. XXXIII izključeval le v nekaterih primerih, imamo tudi v št. 97, 173; posebni primer št. 134 je v drugi zvezi omenjen že v t. 26, odst. 3.

Prave obročne menice ni med našimi primeri. Niti spomina nanjo ne bi videl v št. 30, kjer izjavlja protestat, da ne more plačati, ker nima denarja, „sicer pa ni dolžan plačati meničnopravno točno, ker mu je trasant zagotovil plačevanje v obrokih“, in tudi ne v št. 195, kjer akceptant — protestat ponuja obročno plačilo. Nekoliko drugačen je primer št. 149: menica za 100 gl. je dospela 1. jan. 1847; remitent jo je podaljšal neznano kdaj za 50 gl. do 30. jan., za ostalih 50 gl. do 27. febr. 1847. Ta dan protest za neplačani ostanek 75 gl. Vendar se tudi ta menica ni izdala kot obročna.

X. 29. Intervencije je bilo malo, vendar več kot danes. Naslove za silo imamo v št. 61, 142, 199, nepozvano plačilo za čast v št. 1 in 142. V št. 1 je dal drugi indosatar menico zaradi plačila protestirati, na hrbtu je protestu dostavljeno: „Po protestu je N. N.“ — drugi indosant — „to menico plačal in izkupil v čast in firmo (sic) dediča trasanta pok. Andreja Smoleta, po imenu Mihaela Smoleta s pridržkom regresa zoper njega“. Res je hotel notar po nalogu intervenienta še isti dan menico predložiti v plačilo varuhu ml. dediča, pa ga ni našel doma, tako da je napravil protest ob steno. V primeru št. 61 je bila menica domicilovana in je imela naslov za silo. Notar je smatral tudi naslovljenca za silo za domicilata in je predložil, kakor pravi,

³⁶ Nejasno, kaj je hotel akceptant s tem reči in doseči, najbrže preložitev dospelka in plačilnega dneva.

menico akceptantu pri obeh domicilatih v plačilo, ki se mu je pa odbilo, ker ni bilo kritja.³⁷ Na menici št. 142, plačljivi na Dunaju, je bil naslov za silo, vendar na Dunaju ni za čast plačal naslovljenec za silo, marveč nekdo drugi; indosant — honorat je dal menico s protestom in povratnim računom predložiti akceptantu v Ljubljani zaradi plačila regresne vsote: protest ob steno v Ljubljani. Zakaj ni interveniral naslovljenec za silo, ali se je vrinil drug, pač boljši intervenient, se ne da reči, ker dunajski protest ni prepisan v ljubljanskem. V št. 199 slednjič je bil naslov za silo napisan pri trasantovem podpisu. Ali je na plačilnem kraju na Dunaju prišlo do intervencije, se ne da reči. V Ljubljani se je protest zaradi plačila napravil dva meseca po dospelku po nalogu drugega — od konca nazaj šteto predpredzadnjega — indosanta zoper remitenta — prvega indosanta. Ta protest po svojem besedilu ni intervencijski, marveč je protest po m. r. XXIV: regres je bil po m. redu iz l. 1763 vrstni regres, in regresant se je smel lotiti prejšnjega prednika le, če je prej dal s protestom ugotoviti, da je od neposrednega prednika neuspešno zahteval regres: t. zv. nasprotni ali kontraprotest. Tedanja literatura smatra ta protest za potreben in po besedilu zakona ima prav, toda Kalessa str. 68 pripominja, da v praksi ni navaden.

XI. Vrste in vsebina protestov. 30. Velika večina protestov je bila zaradi plačila, le 20 zaradi sprejema in pet ob enem zaradi sprejema in plačila, kar je bilo po tedanjem zakonu v nekaterih primerih mogoče in potrebno. Ti primeri so št. 22, 68, 121, 129, 189. Št. 22: Menica povpoglednica se protestira ob enem zaradi sprejema in plačila, kar je pri povpoglednici pač čudno, toda protestat se je branil le s tem, da je denar že poslal na Angleško; v št. 121 se je menica vpoglednica predložila ob enem v akcept in v plačilo, predložitev v akcept je vstrezala m. r. XI, gl. tudi m. r. X, toda plačati se je morala vpoglednica ne takoj, marveč v 24 urah; — št. 129 se je predložila na zadnji respektni dan, tri dni po dospelku, v akcept in v plačilo; protestat se je zopet branil, da je že plačal trasantu, toda menica je bila, kakor v št. 22, indosirana. Enak je bil položaj v št. 189, le da se protestat ni branil s plačilom, marveč da nima sporočila.

Razmerno veliko je število protestov v zrak (18) in ob steno (35), eden od poslednjih ima utemeljitev, ki je značilna za tedanjo Ljubljano: protestata niso našli doma, ker je šel na Barje šoto rezat. Med protesti v zrak je največ takih primerov, da je

³⁷ Iz tedanje literature se vidi, da sta se morala mešati pojma naslova za silo in domicila, ker se naglaša, da sta različna. Prim. Wagner I, str. 125 in sl., Neupauer str. 72, 73, Kalessa str. 15, nejasno Sonnleithner str. 214, 215.

trasant domiciloval menico v Ljubljani, ne da bi bil pristavil domicilata. Če ga potem ni pristavil akceptant, je notar v Ljubljani iskal in navadno ne našel akceptanta. Gl. sp. št. 31.

Za posledico intervencije je smatrati protesta št. 2 in št. 142, ki pa nista intervencijska v strogem smislu. Tak bi bil protest zoper naslovljenca za silo v št. 61, toda notar ga je imel, kakor sem že omenil, za navaden plačilni protest pri domicilatu.

31. **Protestant, protestat.** Protestant je bil redno pri neindosirani menici na lastni ukaz trasant, sicer remitent ali zadnji indosatar pri intervenciji, enkrat intervenient, enkrat honorat (št. 2 in 142). Čudno je in neobičajno, zakaj je menico z imenovanim remitentom v akcept predložil trasant, ne da bi bila nanj indosirana (št. 10). Tudi v nekaterih drugih primerih je protestiranje naročila oseba, ki ni bila legitimovana po menici sami, toda v njih je izraženo da gre za zastopstvo, na pr.: X v imenu izdatelja menice Y-a (št. 20, 150); po svojem — tukajšnjem — pooblaščenцу (Bestellter v št. 53, 58, 186, Bevollmächtigter v št. 92), X „po baje pooblaščenem“ Y-u (št. 182); „po gg. Baumgarten et Comp.“ (št. 142). Če zahteva protest „firma“, ki je morda celo pravna oseba, navaja notar včasih kar firmo: po zahtevi „Ljubljanske c. kr. priv., sladkorne rafinerije“ (št. 14, 68), v št. 119 celo „Ljubljanske c. kr. sladkorne rafinerije“, „po zahtevi tukajšne Speditions-Factorey“ ali „— ljubljanske Vereinte Speditionsfactorey“ št. 104, 110, 42, 108), včasih pa zastopnika, na pr. „po zahtevi Vereinte Speditions-Factorei v osebi gg. trgovcev Baumgarten et Sartori“ (št. 39), ali „po zahtevi g. X-a v imenu C. kr. priv. ljubljanske sladkorne rafinerije“ (št. 63). Protestat je redno trasat, akceptant, domicilat, izdatelj lastne menice, izjemno trasant ali indosant. Velike križe si je delal notar z vprašanjem, kdo je prav za prav protestat, kadar gre za protest zaradi plačila in je v menici imenovan domicilat: ali naj se menica predloži v plačilo trasatu (akceptantu) ali domicilatu ali obema, ali naj se protest napravi zoper prvega ali drugega ali zoper oba. V prvih protestih (št. 6, 7, 8, 11, 23) je predložil notar menico domicilatu v plačilo in posvedočil njegov odgovor. Pri tem ugotavlja redno, pa ne vedno, da je akceptant ta in ta menico zaradi plačila domiciloval pri tem in tem, ali, da je X domicilat Y-onov, ali da se je menica pokazala domicilatu, ali, da je akceptant pozval domicilata, naj plača (na pr. št. 6, 8), kar ni točno, kadar je domicilata postavil trasant. — V št. 33 in 34 je pa rečeno, da je hotel notar menico predložiti v plačilo akceptantu, ki je menico domiciliral pri tem in tem, da pa ni v domicilatovem stanovanju našel ne akceptanta ne domicilata (št. 33), ali (št. 34), da je tam zvedel, da je akceptant v Novem mestu in da ni poslal denarja; v tem primeru je bil domicilat trasant-remitent-protestant. V naslednjih

protestih št. 40, 42, 43, 45, 59, 63, 66, 72, 74, 75, 77—85, 87—90, 95—97, 103 se je notar vrnil k prvotnemu načinu. V št. 40 pravi, da je menico predložil v kontoarju gg. X^a in Y^a ondotnemu pisarniškemu osebju, ne da bi sploh omenil, da je bila menica pri njih domicilovana. V nadaljnjih protestih pa je jasno izraženo, da se je menica v plačilo predložila domicilatu in da je le-ta odbil plačilo; le v št. 93 in 94 je notar nekako okleval kakor že prej v št. 1: menico je v plačilo pokazal pri domicilatu, nakar je ta dejal, da ne plača. — V št. 106 notar opusti prakso iz št. 40—103. Predložiti hoče pri izdatelju domicilovano menico akceptantu, pa ga ne najde pri izdatelju ne osebno ne po mandatarju („mittelst eines Mandatars“) in napravi nekakšen protest ob steno, dasi je bil prav izdatelj kot domicilat tisti „mandatar“; še omenja ne, da je našel domicilata. Skoro enak je primer št. 111. Praksa se potem še večkrat spremeni, v nekaj protestih se menica predlaga akceptantu pri domicilatu in včasih niti ni rečeno, da bi bil domicilat kaj vprašan, naenkrat pa se menica zopet predloži domicilatu in posvedoči njegov odgovor; v prvem smislu so na pr. št. 116, 118, 124, 126, 127, 128, 130, 132, 141, v drugem na pr. št. 114, 135, 137, 153, 180, 183, 192. Med tema skrajnima načinoma se pojavlja od št. 112 dalje še nekaj posredujoči način izražanja; notar pravi — ne brez variacij — da je menico hotel akceptantu predložiti v plačilo pri domicilatu, da ga tu ni našel in da je nato vprašal domicilata za plačilo. Protest gre torej jasno zoper oba (gl. št. 145, 155, 158, 161—163, 165, 169, 181). Vtis je, da je notar iskal najpravilnejši način izražanja, pa ga vseh sedem let ni našel, sodiščem je bilo menda vseeno: toliko se je po vsakem načinu videlo, da je notar brezuspešno iskal plačilo na domicilu in to je bilo sodišču očitno dovolj.³⁸ Če v domicilu ni bil imenovan domicilat, je notar seveda v domicilu iskal akceptanta in, ker ga ni našel, napravil protest v zrak; največ protestov v zrak izvira iz takih primerov. Da si je notar prizadeval izvedeti kaj o akceptantu ali vsaj o pokritju, če že ni našel akceptanta, se vidi iz tega, da često naglaša, da ni našel sledi, da ni nič zvedel, da so mu rekli, da je akceptant odpotoval, da je zvedel za akceptantovo smrt in sl. (prim. št. 32, 56, 60, 69,

³⁸ Povsem neverjetno se mi zdi, da bi se bil notar prilagojeval vsakokratnemu mnenju sodišč. Tolikrat se mnenje sodišč v sedmih letih ni moglo spremeniti, tem manj, ker je bilo v teoriji komaj sporno, da treba plačilo zahtevati od imenovanega domicilata, saj zato se je imenovala oseba, ne pa na pr. — samo — ulica in hišna številka, in protestirati zoper njega. Prim. Kalessa str. 15 in sl. Posebno jasno Wagner III, str. 163 in sl., res da izrečno le za primer da je domiciloval akceptant, ne tudi za primer da je domiciloval trasant. Notar se pa pri svojih različnih načinih nikakor ni ravnal morda po tem, kdo je domiciloval.

71, 105, 113, 139). Posebej bi omenil št. 49: notar, ki ni našel akceptanta, je menico predložil kar trasantu J. C. Mayerju „za izravnavo“, remitent-protestant je bila firma Malner et Mayer; št. 26: po zahtevi X-a sem prevzel menico, da jo v plačilo predložim trasatu Y-u, ki je domicilovan — torej trasat — v Ljubljani pri Z-u, tega pa nisem mogel, ker stanuje prvi v Belneku, „drugi je pa umrl ... in je potem o njegovi imovini izbruhnil stečaj, torej tudi nima tukaj domicila“. V št. 120 notar ni našel akceptanta v Ljubljani in tudi ni zvedel za domicil, kjer bi bil položil denar. Prav za tega protestata pa pravi v št. 102, da ga ni našel ne v Ljubljani ne v Šiški, kjer prav za prav stanuje, in tudi v št. 119 ga je iskal na obeh mestih. Zakaj ga ni šel 9 dni pozneje tudi v primeru št. 120 iskat v Šiško? — Menico št. 179 je akceptiral baron Hutten, c. kr. poročnik v 27. pešpolku, plačilni kraj Ljubljana. Da vojak nima pasivne menične sposobnosti (mr. VI), se zdi da ni motilo nikogar, zanimivo je pa le, da notar v protestu ob steno z mnogo večjo natančnostjo kot sicer ugotavlja, da je protestata iskal v njegovem stanovanju v Ljubljani, v mestu št. 142, v II. nadstropju, pa ni našel ne njega ne njegovih slug.

Kar se tiče protestata, bi omenil še nekaj primerov: Menico št. 130, ki ni imenovala domicilata, je šel notar protestirat k trasantu menda zato, ker so bile res pri trasantu domicilirane druge menice istega akceptanta. — Št. 135: Notar predloži menico v plačilo akceptantu in jo hoče predložiti še trasantinji — soprogi — pa je ne najde doma. Zakaj trasantinji? Dva protesta v eni listini? — Št. 146: Trasat: „Ignaz Englers Sohn“, akceptant: „Ignaz Englers Sohn m. p. Bruder Wilhelm m. p.“, protestat: „Ignaz Engler(sic) Sohn r e s p. Bruder Wilhelm Engler“. Kdo je bil protestat, kaj je bil Wilhelm Engler? — Št. 159: trasant Ign. Engler Sohn, akceptant Wilhelm Engler, menica izdana na Reki, plačljiva v Trstu. Remitent jo da v Ljubljani predložiti Wilhelmu Englerju „als Dittaführer“ firme Ignaz Engler' Sohn, „izdatelju in trasantu“, da vrne menično vsoto, ker akceptant Wilhelm Engler v Trstu ni plačal, tako da je moral remitent menico izkupiti od indosatarja. Zdi se, da gre za primer že omenjenega nasprotnega protesta, kakšna pa je bila vloga Wilhelma Englerja? Rekel bi, da je šlo materialno za skrito trasirano lastno menico; za sličen primer gre v št. 186, v nobenem pa ne omenja notar, da je bila menica zaradi plačila že prej zoper akceptanta protestirana v Trstu odnosno na Dunaju. — V št. 195: menica izdana baje na Reki, akceptirana, plačljiva na Dunaju. Trasant je iz več menic znan Ljubljančan; remitent jo indosira „Bratom Heimann“-om, ti „Heimann et Mayer“-ju. Pet dni po dospelku jo predloži notar po nalogu Bratov Heimannov remitentu brez vspeha v plačilo, vprašati je hotel za plačilo še trasanta, pa ga

ni našel. Verjetno gre pri remitentu za nasprotni protest, toda pri trasantu? Tudi tu se zdi, da sta v eni listini združena dva protesta.

— 52. Mesto protestiranja v Ljubljani nikakor ni vedno imenovano, navadno se ne ve, ali se je protestiralo v poslovalnici ali v stanovanju ali kje drugje. Ena ali druga izjema je že navedena v drugi zvezi — prim. zlasti t. 31, naj jih navedem še nekaj: po št. 4 je zvedel notar od domačih v stanovanju in v poslovnici, da je protestat odšel in se še ni vrnil; — št. 20: protestata ni bilo ne v stanovanju v št. Peterskem predmestju ne v prodajalnici, ki je od včera zaprta; — št. 99; ko je hotel menico predložiti akceptantu, je ta sam prišel k notarju in izjavil ... Stanovanje ali poslovalnica ali oboje je omenjeno še v več kot 20 primerih, tako št. 58 — stanovanje na trgu št. 235; — št. 121 — v stanovanju protestata ni bilo in „niso hoteli notarju povedati, kdaj se vrne“; — št. 144 — doma v Kolizeju —; — št. 149 — stanovanje pri g. Florijanu Mišiču v tukajšnjem predmestju Gradišću; — št. 154 „stanovanje tukaj na Bregu („Ran“) v prvem nadstropju št. 192, za istega protestata Pokornega pa v št. 140 ni navedeno ne stanovanje ne poslovalnica, in v št. 166 je stanovanje na „št. 159 tu v mestu“; — št. 157 — stanovanje tu v mestu št. 163 —; št. 177 — prodajalnica, kjer je „uslužben individuum“ povedal to in to —; — št. 190 — stanovanje pri Zelenem hribu. Skoraj brez izjeme je mesto protestiranja označeno le takrat, kadar notar protestata ni dobil ali vsaj ne osebno. V drugem primeru je le izjemno natančneje označena oseba, s katero je notar razpravljaj, navadno le brezosebno: zvedel sem, reklo se mi je in sl. Zakaj je le prav redko povedana ulica, ali celo hišna številka, dvakrat celo nadstropje, redno pa ne? Morda se je notar ravnal po tem, kolikor se je bal, da bi protestat osporaval pravilnost protesta ob steno? Sicer pa nista ne zakon ne literatura polagala važnosti na to, v katerem prostoru se je protestiralo; prim. Wagner III, str. 181 in sl.

33. Še manj pogosto je naveden dnevni čas, ko se je opravilo protestiranje. Vendar je nekaj primerov: št. 4: „... ob sedmi uri zvečer zvedel“; — št. 12 „... danes ob petih popoldne predložil v plačilo, ki ga je obljubil prinesiti ali poslati do šestih, pa ni storil ne enega ne drugega“;³⁹ — št. 91 „... akceptantu predložil v plačilo, ki ga je pa na današnji dan odbil, ker je praznik, in za jutrajšnji dan, ker je nedelja, in izjavil, da je dolžan menico plačati še le v pondeljek, t. j. 3. novembra 1845.“ Notar je vseeno napravil protest 1. novembra; dasi se je smelo

³⁹ Ali je notar torej smel sprejeti menično plačilo brez protestantovega pooblastila za sprejem?

po m. r. XIII plačilo zahtevati šele naslednji delavnik, če je poslednji respektni dan prazničen, to po m. r. XV ni veljalo za dnevnic, ker niso imele respektnih dni, plačilo se je moralo opraviti v 24 urah po dospelku, brez ozira na praznične dni — seveda če se je menica predložila v plačilo. — V št. 140 je akceptant obljubil plačati „najkasneje nocoj do šestih ali drugo jutro“. Zdi se da notar ni čakal niti do šestih, vendar ne ugotavlja, da akceptant ni držal besede. — V št. 171 je notar pustil v stanovanju protestata služinčadi vest, naj pošljejo gospodarja, če se vrne, k notarju: „Že je polpetih popoldne, pa se ni prikazal“. Menica se je res morala plačati do petih popoldne tretjega respektnega dne (mr. XIII), toda v tem primeru jih sploh ni bilo, in ako bi bili, so davno potekali. Zakaj je bil notar v tem primeru po eni strani tako obziren, da je naročil protestata k sebi, po drugi strani tako točen?

34. Ne spadajo v nobeno izmed dosedaj obdelanih točk, pa so omembe vredni še ti primeri: v protestu št. 93 z dne 11. novembra o menici, izdani 5. marca na 6 mesecev, trdi notar, da je dospela 8. septembra, kar ni res, kajti dospela je 5. septembra, 8. bi bil zadnji respektni in plačilni dan — ako bi ne bil praznik. Da se je protestiralo dobra dva meseca prepozno, ni motilo nikogar. Povsem sličen primer je v št. 94. — V št. 115 je naravnost zgrešen protest: menica je bila domicilovana pri izdatelju v Ljubljani, notar pa napravi protest v zrak, ne da bi omenil domicilata; ali ga je prezrl, ali se mu ni zdelo vredno o tem govoriti, ko je bil domicilat ob enem protestant? V drugih enakih primerih omenja domicilata — izdatelja, prim. št. 124, 127 i. dr. Datum protesta — ali prepisa? — je zgrešen v št. 183; menica, izdana 1. maja 1847, se ni mogla protestirati 12. januarja 1847, pomotna je pač, v začetku novega leta, letnica. — V št. 62 pa ni zapisan dan protesta, dasi sta zapisana mesec in leto, ta pogrešek mi je nerazumljiv.

XII. Sklep. Nasledki vojne so posredno dovedli do najdbe, ki nam odkriva sliko majhnega, pa jako zanimivega in v nekaterih pogledih tudi prav važnega izseka iz ljubljanskega pravnega in gospodarskega življenja pred sto leti; lokalni zgodovinar, zlasti zgodovinar ljubljanskih družin, trgovcev, obrtnikov, sploh poslovnega sveta bo v knjigi najbrže našel še več omembe vrednih črt in potez. Na podstavi pričujoče razprave mislim, da smem ugotoviti sedaj to-le: Same menice in protesti o njih kažejo, da se poslovni svet s protestnim organom vred ni več povsem točno in doslovno držal predpisov starega, v začetek 18. stoletja segajočega zakona — saj je bil menični red iz l. 1763 obnovljena in popolnjena nova redakcija zakona iz l. 1717. — Razvoj prometa je silil v nove smeri, v delu tedanje Avstrije — in z izjemo

Trsta bližje Ljubljani kot drugim večjim avstrijskim tržiščem — je takrat veljalo še mlado menično pravo Code-a de commerce, v Nemškem Bundu — z Avstrijo vred — se je pripravljajl nov, Code de commerce znatno presegajoči menični zakon, prav za prav je bil, kakor že omenjeno, ob sklepu našega protestnega protokola že gotov in je le še čakal formalne uzakonitve. Zato se nam ne sme zdeti preveč čudno, da smo v tako točni, rekel bi matematični snovi, kakor pač po pravici veljata, da sta menično pravo in menični promet, opazili dokaj primerov, ko se praksa ne le ni več ravnala točno po besedi zakona, marveč je hodila mimo njega ali celo preko njega, to celo v pravicah, ki vanje nikakor ni udarjal novejši razvoj menične zakonodaje. Saj smo videli, na pr. pri domicilu in pri času protestiranja deloma kar anarhijo. In prav za prav ni to nič novega: če zakon ne ustreza več, si išče življenje drugih potov, pri iskanju pa lahko zaide na stranpoti, ki jim zakonodavec ne more slediti, dasi se vobče da voditi od razvoja praktičnega življenja. Na področju meničnega prava je razvoj, tudi razvoj v napačne smeri pač pospeševalo še dejstvo, da se je, dasi zakon menice ni omejeval na trgovinsko poslovanje, menično pravo smatralo za del trgovinskega prava, za katero je bil tudi takrat priznan, in važnejši kot danes, pravni vir tudi trgovinsko običajno pravo. V vprašanje, ali se je in v kakšnem obsegu običajnemu pravu priznavala derogatorna moč proti danemu trgovinskemu zakonu, ni da bi se tu spuščali; gotovo je, da je življenje laže pozabljalo in v nemar puščalo odredbe precej zastarelega zakona, kakor bi bilo moglo sodobne odredbe. Če nam slika protestov dor. Crobatha kaže kot precej površnega moža, ki si ne prizadeva vedno uveljaviti zakon, moramo torej upoštevati, da je pač sledil gospodarskemu razvoju in njegovim običajem, ne da bi se bil glavo belil z vprašanji običajnega prava in njegove moči. S tem se seveda ne dajo opravičiti vse pogoške in hibe, gotovo pa znaten del zamud in recimo ohlapnosti. Razen tega treba upoševati — in to velja še danes — da bo notar v dvomu raje napravil protest, ki ga zahteva stranka, kot ga opustil, češ da je nepotreben ali neumesten; ne stori tega zaradi zaslužka od protesta, ki tudi pred 100 leti ni bil bogat, marveč zato, ker je nevarnost prevelika, da se opusti protest, ki ga v pravdi sodišče nazadnje izreče za potrebnega: nadomestiti se protest naknadno ne da. Koliko je notar res grešil — poleg manjših netočnosti — bi se dalo ugotoviti iz sodnih ugotovitev v meničnih pravih. Sodbe bi tudi pokazale, ali in koliko so sodišča priznavala razvoj meničnega prava mimo zakona ali celo zoper zakon. Upajmo torej, da vendar postanejo zopet dostopni stari sodni spisi — če niso že prej kdaj šli po poti starega papirja.